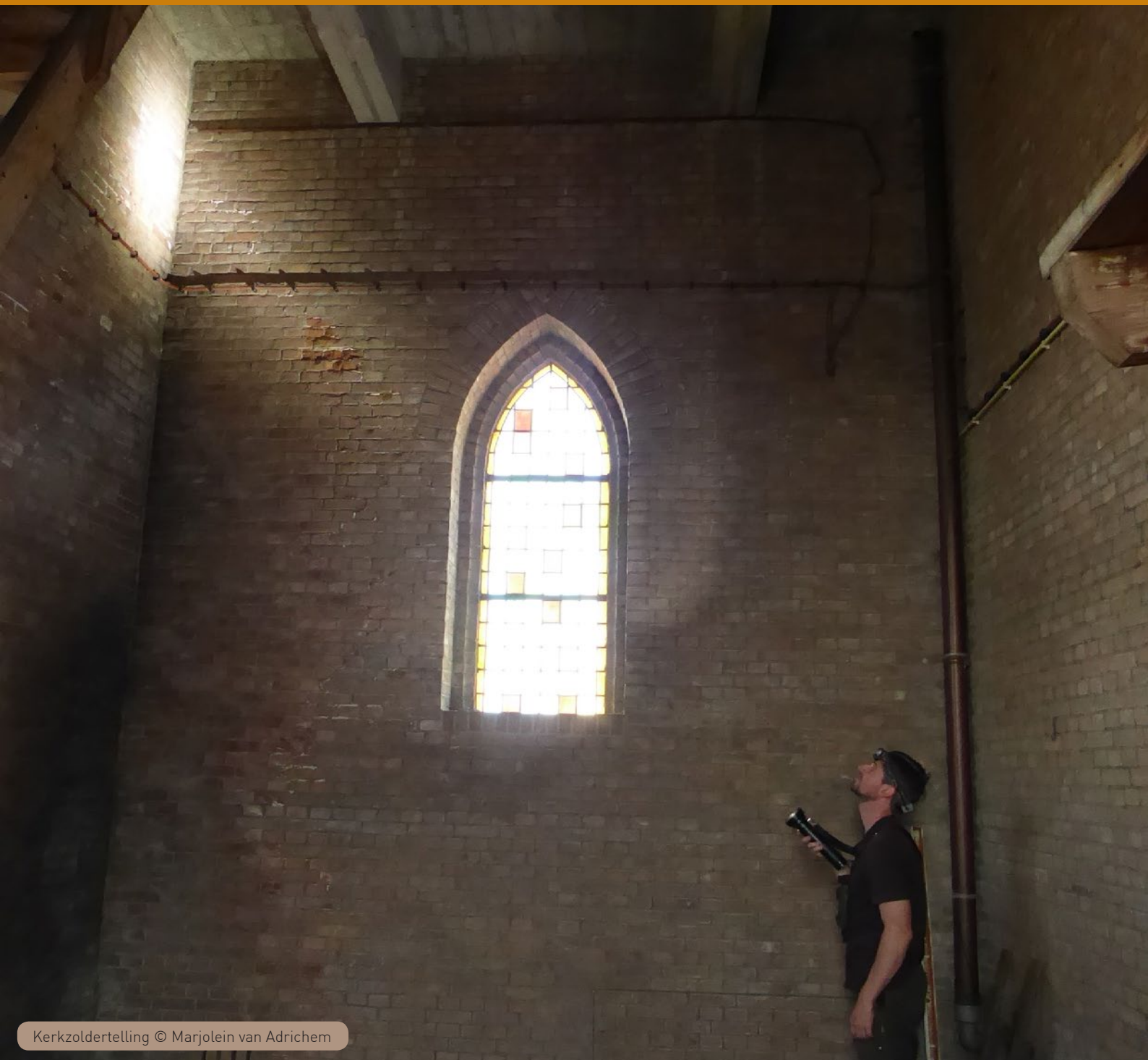

In deze Telganger

- Voorwoord
- NEM Verspreidingsonderzoek Muizen
- NEM Verspreidingsonderzoek Bever en Otter
- NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen
- NEM Meetprogramma Wintertellingen Vleermuizen
- NEM Verspreidingsonderzoek Bunzing Boomarter
- NEM Meetprogramma Vleermuis Transecttellingen
- Rectificatie
- Agenda

Kerkzoldertelling © Marjolein van Adrichem

Monitoring is ook vooruit zien.

Natuurmonitoring is ruim begrip en verschillende mensen hebben daar verschillende beelden bij. Meestal wordt met monitoring gekeken naar veranderingen die zijn opgetreden (achteruit kijken dus) om te voorspellen wat er mogelijk in de toekomst staat te gebeuren (vooruit kijken dus). Soms wordt monitoring 'eng' ingezet om de werking van een (beheer)maatregel te onderzoeken (ik denk hier bijvoorbeeld aan monitoring na het treffen van wettelijk verplichte compensatiemaatregelen), of om te bekijken hoe een soort reageert op een beleidsmaatregel (hoe reageren 'akker'soorten op het ANLb-stelsel?). Zo lijkt monitoring altijd achter de feiten aan te lopen.

Het NEM Zoogdieren is breed opgezet en gericht op de ontwikkeling van de populaties van onze zoogdieren in het algemeen. Dat betekent niet dat het NEM geen rol speelt en kan spelen in specifiek onderzoek. Het betekent ook niet dat we met zijn allen domweg elk jaar hetzelfde doen en wel zien wat de resultaten waren. NEM monitoring is ook vooruit zien.

De otter is gestaag bezig met een opmars door Nederland, nadat ze vrijwel verdwenen was. En dus is het ook zaak om daar op voorbereid te zijn. Onlangs is vanuit Calutra en de Zoogdierverseniging ingezet om in de provincie Utrecht otter(sporen) te zoeken. Vroeger of later zal de otter in deze provincie opduiken is de verwachting (en hoop!). Ook blijkt uit de mededelingen van tellers (zie verderop in deze Telganger) dat niet-ottervriendelijke visfinken nog steeds slachtoffers maken en juist in gebieden waar de otter voorheen niet bekend van was, zou dit de verspreiding van de otter misschien kunnen vertragen. Gelukkig dat deelnemers van het meetprogramma dit al in een vroeg stadium zien en melden!

Dat de noordse woelmuis in de knel kan komen door concurrentie met rosse woelmuis of aarmuis, mag algemeen bekend worden verondersteld. Maar wanneer je dan de ontwikkelingen van de drie soorten naast elkaar zet, zie je ineens hoe nijpend dat probleem gaat worden (zie verderop in deze Telganger). Het wordt dan steeds belangrijker om snel en effectief locaties met noordse woelmuis te kunnen vinden en beschermen. Gebruik van eDNA-technieken voorziet daarin.

Hoe zal het gaan met de wolven op de Veluwe? Misschien dat die ook in de NEM meetprogramma's worden opgenomen? We denken al na hoe dat dan zal kunnen en werken nu al een brede basis van kundige waarnemers, en dat dat haar vruchten afwerpt blijkt wel uit de vondst van een derde wolf door vrijwilligers (<https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=24984>).

Een oplettend lid van de zoogdierverseniging ontdekte een grijze grootoorvleermuis bij een kerk, waar deze soort nog niet eerder was aangetroffen. Weliswaar buiten de telperiode en in het kader van een bezoek met andere redenen dan monitoring, maar deze kerk staat nu ook als 'doelsoort'kerk in de database en wordt dus opgenomen in het meetprogramma voor grijze grootoorvleermuis, immers mogelijk dat grijze grootoorvleermuis hier -ook- in de zomer van de zolder gebruik maakt(e).

Beide laatste voorbeelden laten ook zien dat de deelnemers van meetprogramma's sterk bijdragen aan het vooruitziend vermogen van de NEM meetprogramma's.

De ontwikkeling van populaties of aanwezigheid van invasieve exoten wordt ook gemonitord. Eind vorig jaar is de stand van zaken van een aantal exoten onderzocht aan de hand van meerdere informatiebronnen en zijn verschillende methodes gebruikt om nog meer data te verzamelen.

NEM monitoring is namelijk ook het ontwikkelen van nieuwe methoden voor nog betere monitoring. Methoden die vervolgens ook kunnen worden ingezet voor de meer 'enge' monitoring zoals bijvoorbeeld het gebruik van cameravallen in combinatie met een annotatiesysteem (Agouti), of de inzet van automatische batdetectoren (Batloggers). En wellicht ook eDNA?

De kracht van de NEM meetprogramma's is dat op een gestandaardiseerde manier natuurdata wordt verzameld en geanalyseerd in heel Nederland, waardoor we populatieontwikkelingen goed kunnen volgen en vergelijken tussen gebieden van Nederland (bijvoorbeeld tussen provincies of natuurgebieden). Daarmee kunnen we vooruit zien of voorspellen hoe het met populaties zal (kunnen) vergaan in de toekomst. En kan natuurbeleid mede gericht worden op die soorten die in de knel zitten. In een veranderde wereld (klimaat) is dat van heel groot belang.

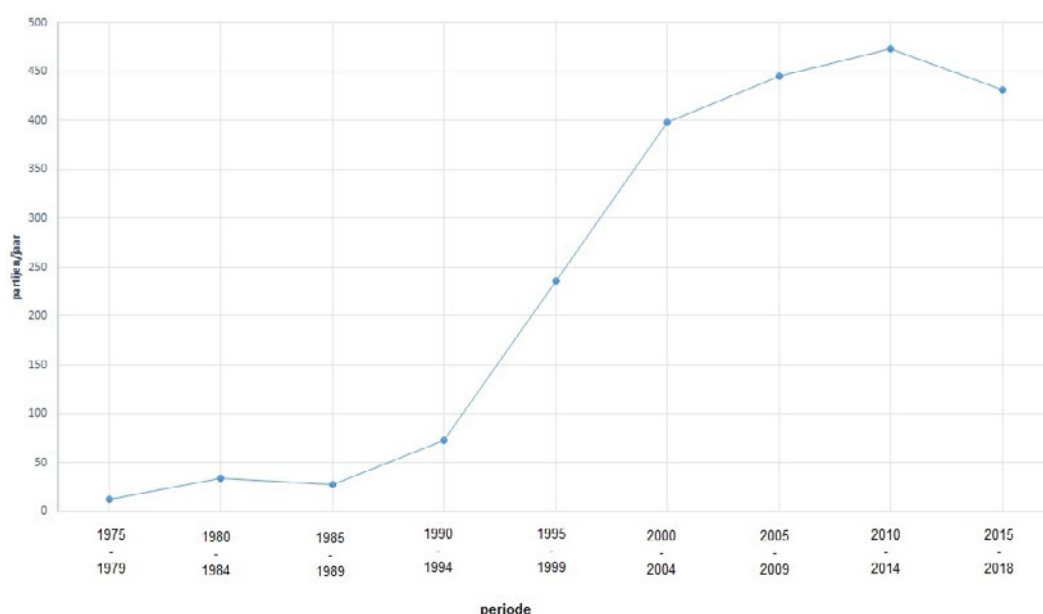
En dat allemaal door de inzet van kundige vrijwilligers. Vele handen maken licht werk, vele ogen maken meetprogramma's die goed vooruit kunnen zien.

Ik hoop dat we met z'n allen weer mooie (sporen van) zoogdieren gaan zien deze zomer. Terwijl we genieten van al dat moois dragen we ook weer bij aan de vooruitziende blik van de NEM meetprogramma's en daarmee aan de bescherming van zoogdieren.

[Marcel Schillemans](#) (projectleider NEM)

Braakbalonderzoek vanaf de jarig 80 en de positie van de noordse woelmuis

In het NEM programma VO Muizen worden sinds 2005 verspreidingsgegevens van kleine zoogdieren (muizen en spitsmuizen) verzameld aan de hand van braakballen. Er worden uiteraard al veel langer braakballen verzameld en geplozen, maar niet zo massaal als in de afgelopen 15-20 jaar. Wanneer we het jaarlijks aantal geanalyseerde partijen braakballen van kerkuilen vanaf 1975 per 5-jaarperiode bekijken (figuur 1), zien we dat er tot 1990 gemiddeld niet meer dan 40 partijen per jaar geplozen werden. Daarna stijgt dit aantal scherp tot 400 per jaar in de periode 2000-2004, waarna het nog verder stijgt tot ruim boven de 450 partijen in de periode 2010-2014. Daarna lijkt er sprake te zijn van een lichte afname, maar dit is een schijnbare afname: er zijn nog flink wat partijen uit 2018 die nog geanalyseerd zullen moeten worden. Tussen de periode 2010-2014 en 2015-2018 zit een jaarlijks gat van 40 partijen, wat voor 4 jaar een achterstand van 160 partijen betekent. Dit aantal is echter nog ruimschoots aanwezig in de vriezer van de Zoogdiervereniging en bij pluizers in het land. Het betekent dat het streven jaarlijks minimaal 400 partijen te analyseren, naar verwachting nog altijd gehaald zal worden.

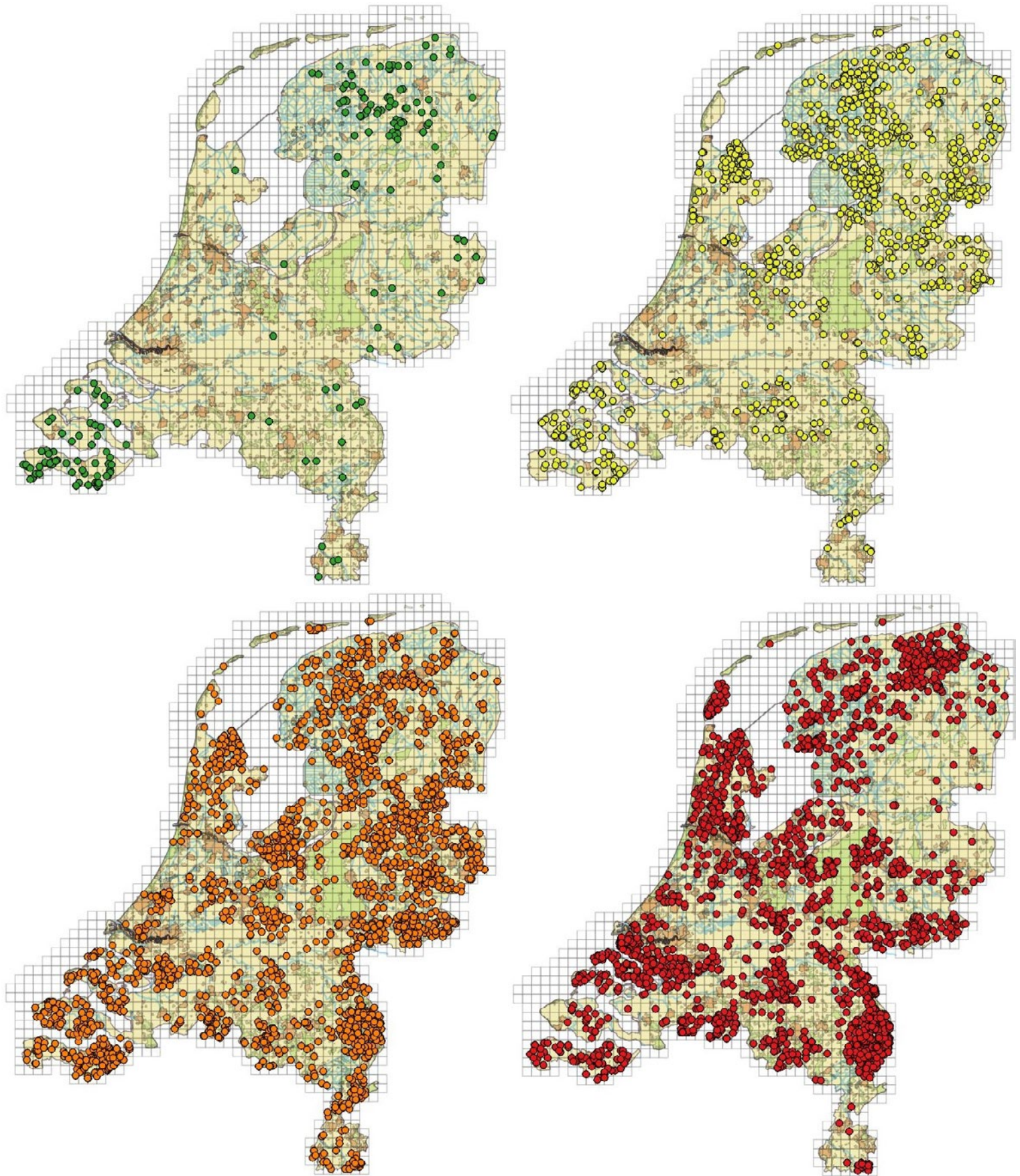
Figuur 1: Jaarlijks aantal geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil per 5-jarige periode.

Overzicht per 10-jarige periode

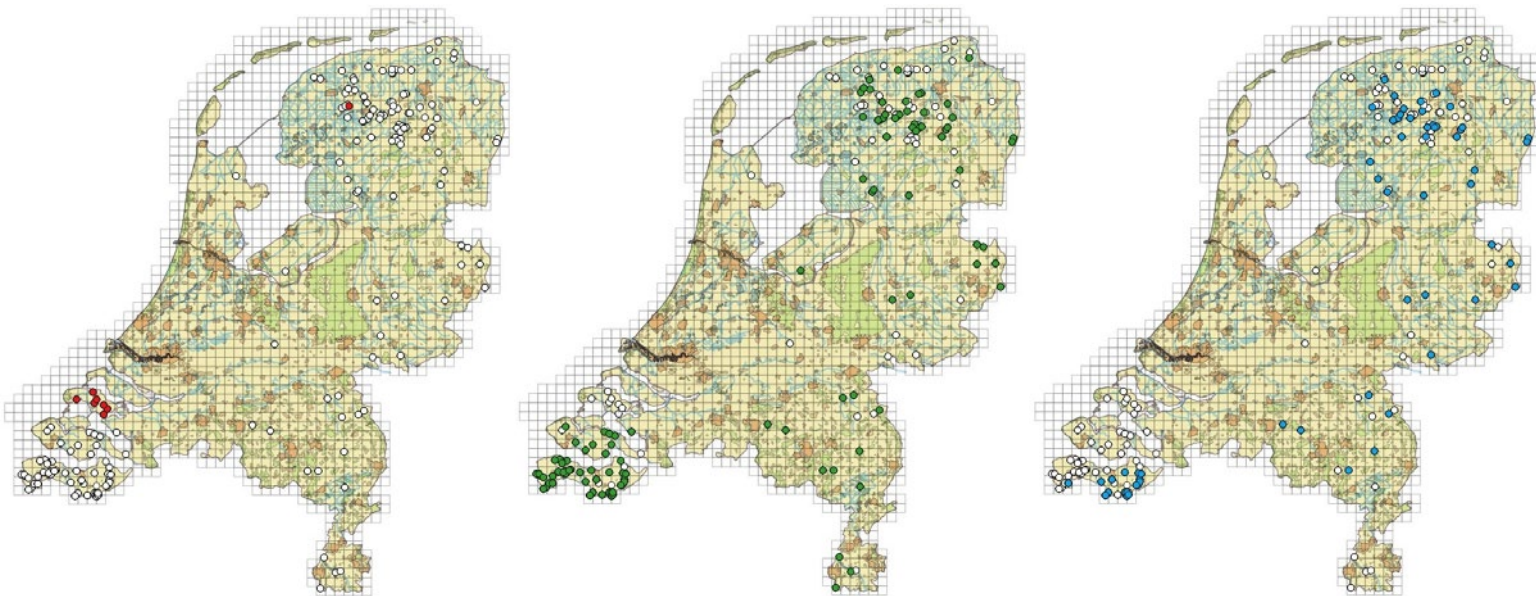
Wanneer we per 10-jaarlijkse periode kijken, zien we (naast de al geconstateerde sterke toename in het aantal geanalyseerde partijen door de tijd heen) waar er braakbalpartijen van kerkuilen zijn verzameld (figuur 2). Vanaf de jaren 80 zijn Friesland, Zeeuws-Vlaanderen en de eilanden in Zeeland in beeld en ze dat gebleven tot nu toe. In andere regio's neemt het verzamelen toe, waarna het daarna soms weer af neemt. Momenteel wordt het grootste gedeelte van Nederland goed onderzocht en blijven alleen Drenthe en Overijssel achter. Op deze regio's wordt de komende tijd dan ook extra energie gezet.

Noordse woelmuis en de concurrentie

Het braakbalonderzoek is opgezet om inzicht te krijgen in de verspreiding van muizen en spitsmuizen in Nederland en de veranderingen daarin. Vooral voor de noordse woelmuis is dat van belang, omdat de landelijke situatie al jarenlang verslechtert. Met behulp van data vanuit het braakbalonderzoek laten we zien welke veranderingen er de laatste 30 jaar hebben plaatsgevonden. Als gevolg van opheffing van isolatie (zoals geldt voor de eilanden in de Delta) en aangepaste waterpeilen, zijn grote delen van het verspreidingsgebied van de noordse woelmuis nu toegankelijk/geschikt voor concurrerende soorten als aardmuis en rosse woelmuis. Figuur 3 illustreert per 10-jarige periode de achteruitgang van de noordse woelmuis en het oprukken van aardmuis en rosse woelmuis.

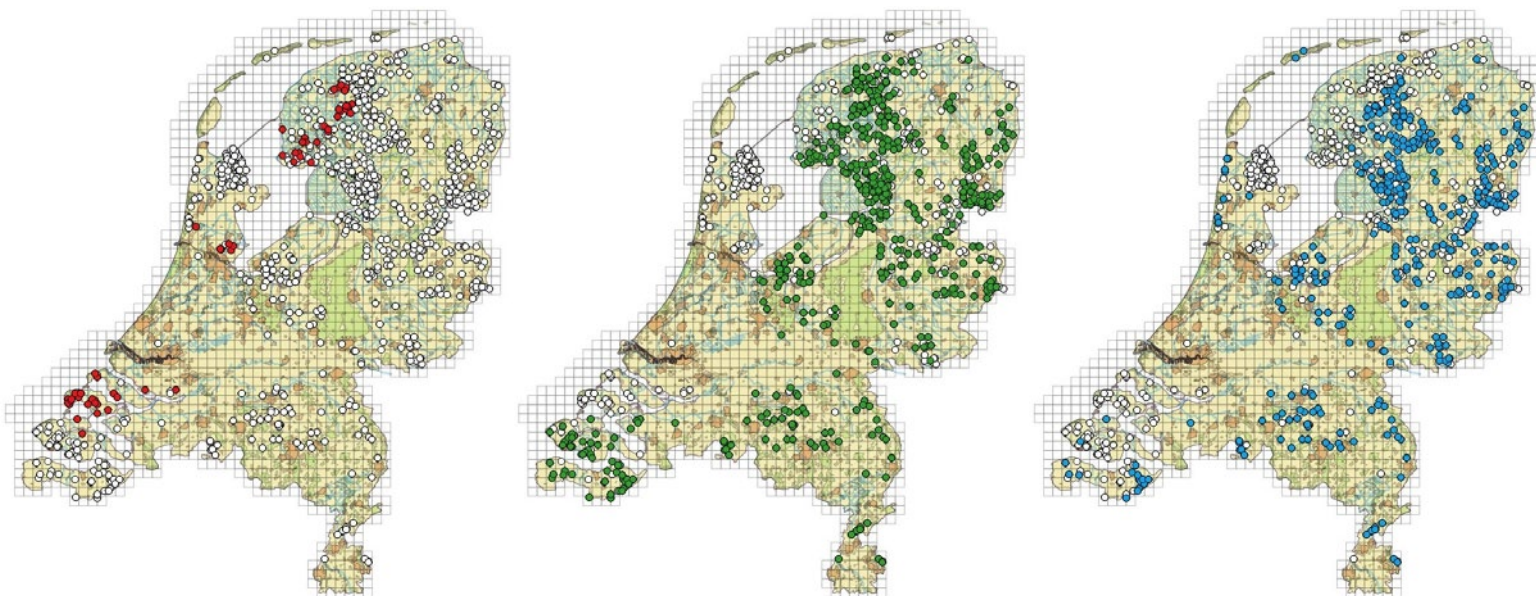

Figuur 2: Aantal en locatie van geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil per 10-jarige periode. Linksboven 1980-1989 (311 partijen), rechtsboven 1990-1999 (1547 partijen), linksonder 2000-2009 (4219 partijen), rechtsonder 2010-2018 (4098 partijen).

Figuur 3: Locaties van geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil (wit) met resten van noordse woelmuis (rood), aardmuis (groen) en rosse woelmuis (blauw) in de periode 1980-1989.

In de periode 1990-1999 (figuur 4) is noordse woelmuis nog aanwezig op Noord-Beveland, maar aardmuis en rosse woelmuizen zijn er al gearriveerd. In Zuid-Holland is nog geen aardmuis te bekennen en ook rosse woelmuizen worden er nog niet in de braakballen aangetroffen, maar tegelijkertijd is het aantal kerkuilen in die regio op dat moment ook nog beperkt.

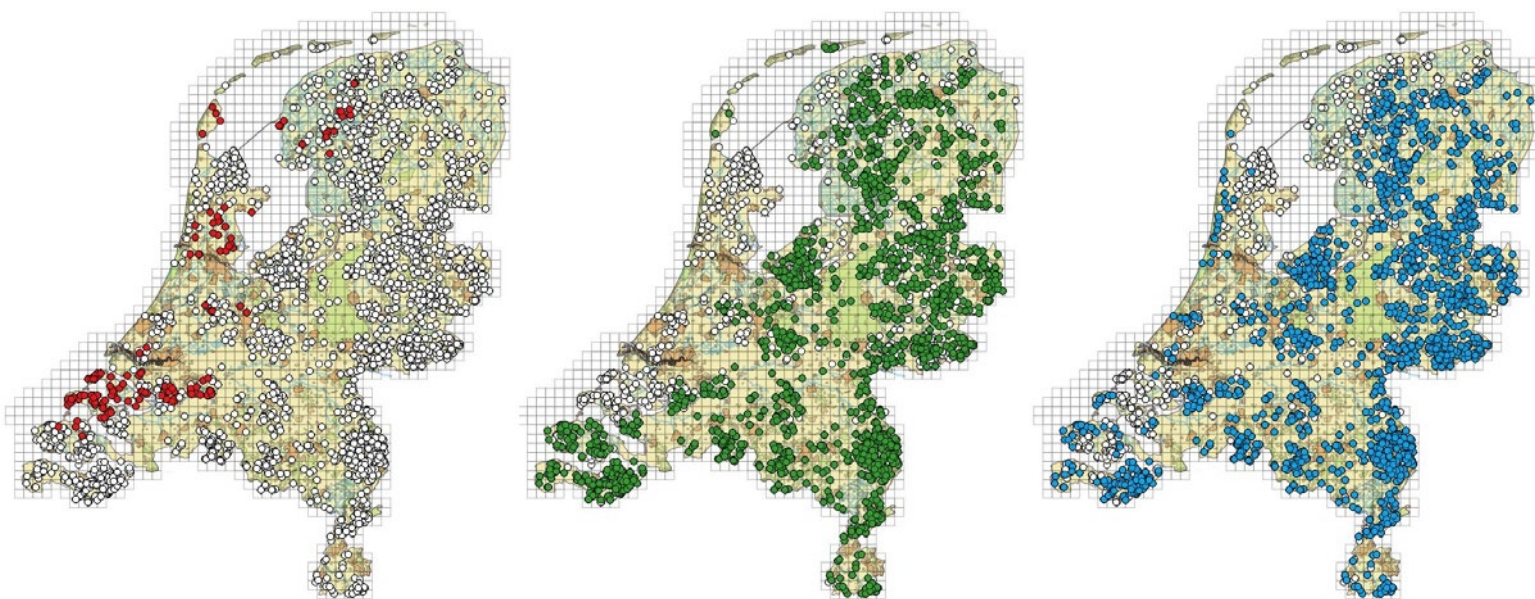

Figuur 4: Locaties van geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil (wit) met resten van noordse woelmuis (rood), aardmuis (groen) en rosse woelmuis (blauw) in de periode 1990-1999.

In de periode 2000-2009 (figuur 5) neemt aardmuis rond het Deltagebied toe: een toename in de Biesbosch, op Noord-Beveland en rond het Hollandsch Diep. In deze gebieden is noordse woelmuis ook nog aanwezig, maar niet meer zoals in een ver verleden als enige *Microtus*-soort, maar steeds met aardmuis en veldmuis en nu ook met rosse woelmuis. Deze laatste duikt in deze periode ook op in de Kop van Schouwen-Duiveland.

In het noorden van het land is het aantal meldingen van noordse woelmuis uit de Groote Wielen bij Leeuwarden (in vergelijking met de 10 jaar daarvoor) inmiddels sterk afgenomen. Aardmuis breidt zich in Friesland sterk uit, waarbij het front langzaam naar het noordwesten verplaatst.

Op Texel overleven de noordse woelmuizen in combinatie met aardmuizen en rosse woelmuizen, maar (als enige plaats in Nederland) zonder veldmuizen.

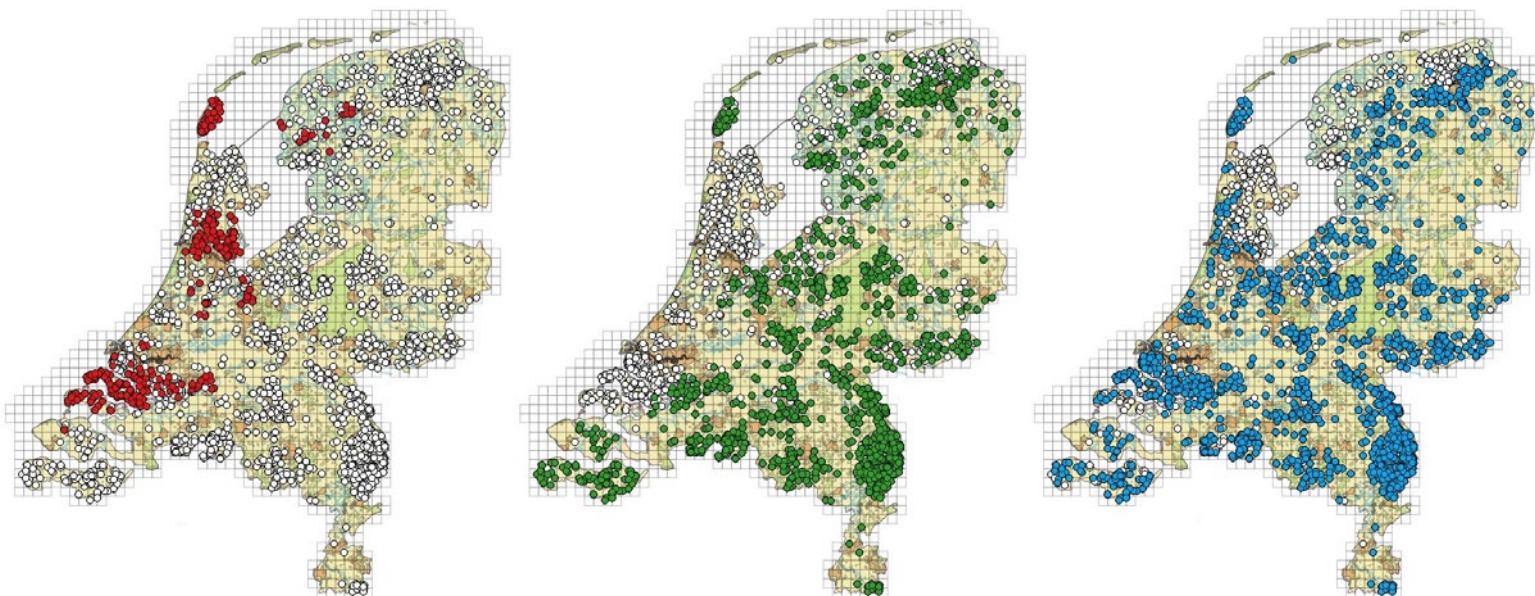

Figuur 5: Locaties van geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil met resten van noordse woelmuis (rood), aardmuis (groen) en rosse woelmuis (blauw) in de periode 2000-2009.

In de periode 2010-2018 (figuur 6) zien we dat de noordse woelmuis van Noord-Beveland is verdwenen en dat er alleen vanuit het Veerse Meer nog een enkele waarneming wordt gemeld. Aardmuis neemt in deze gebieden sterk toe, net als in het noordoosten van de Delta, waar de soort de Hoeksche Waard bereikt heeft, net als de meest oostelijke punt van Goeree-Overflakkee.

In de tussentijd heeft ook de rosse woelmuis zich in het Deltagebied enorm uitgebreid: naast Schouwen-Duiveland is nu ook heel Goeree-Overflakkee bezet, net als de hele Hoeksche Waard en Voorne-Putten. Ook al worden er in deze gebieden nog wel noordse woelmuizen gemeld, het is duidelijk dat er voor de soort veel terrein verloren is gegaan.

Ondertussen heeft de aardmuis de Groote Wielen in Friesland geheel overgenomen en is de noordse woelmuis er verdwenen.

Figuur 6: Locaties van geanalyseerde braakbalpartijen van kerkuil met resten van noordse woelmuis (rood), aardmuis (groen) en rosse woelmuis (blauw) in de periode 2010-2018.

NEM Verspreidingsonderzoek Muizen - mei 2019

Op locaties waar aardmuis is gearriveerd, zoals in het zuidoosten van de Hoeksche Waard, is de noordse woelmuis geheel verdwenen. De opmars van de aardmuis (en rosse woelmuis) zal doorgaan ten kosten van de noordse woelmuis, tenzij er maatregelen worden genomen die de positie van noordse woelmuis ten opzichte van zijn concurrenten gaat verbeteren. Daarbij is één van de belangrijkste maatregelen het sterk vernatten van gebieden, waardoor de noordse woelmuis zijn concurrentiepositie zal kunnen verbeteren.

Team VO Muizen:

[Dick Bekker](#) (auteur) (landelijk coördinator), Elze Polman en Martijn van Oene

NEM Verspreidingsonderzoek Bever en Otter - mei 2019

Mutaties reco's

Er zijn enkele wijzigingen wat betreft regionaal coördinatoren (reco's). Een actueel overzicht vind je hier: www.zoogdiervereniging.nl/regios. Voor Overijssel en Utrecht zijn andere reco's actief geworden. Noord-Holland is opgesplitst en er is voor dat deel een nieuwe reco. Voor Groningen en Drenthe zijn we nog op zoek naar (een) opvolger(s) van Bertil Zoer. Wil je meer weten over wat het reco-schap inhoudt? Neem dan contact met ons op via elze.polman@zoogdiervereniging.nl.

Regio-nieuws

Vanuit Zuid Holland meldt Fred Barends: "In 2018 kwam vroeg in het jaar een bericht binnen dat er rond Papekop (oostelijk van Reeuwijk, zuidelijk van de A-12, noordelijk van het spoor naar Utrecht) sporen gezien waren van een otter. Een hulpvaardige muskusrattenbestrijder die de sporen kent, kon toch niets bijzonders vinden. Voorjaar 2018 kregen we een melding door van een otter die van oost naar west, over een scheidingskade tussen delen van de Reeuwijkse Plassen, voor een fietser was overgestoken. Verdere navraag leverde op dat er in 2018 een staart van een otter naar Alterra was ingezonden, afkomstig uit de Reeuwijkse plassen. De staart was afkomstig van een ontbonden rest, drijvend. Blijkbaar (en dit ligt wel voor de hand) verspreiden de otters vanuit Nieuwkoop zich naar het zuiden, waarschijnlijk gebeurt dit vanuit Nieuwkoop→Meijepolder→Polder Weijland→Enkele Wiericke (onder de A-12 door). En even naar het westen zwemmen: Reeuwijkse Plassen. Nu nog gevaarlijke visfinken verbieden of aanpassen. Had natuurlijk allang moeten gebeuren".

Over visfinken gesproken: vanuit Flevoland meldde Jeroen Reinhold dat er in februari twee otters zijn verdronken in illegale visfinken.

Heugelijker nieuws kwam er vanuit Noord-Brabant. In de buurt van Eindhoven werden langs de Dommel prenten van een otter in de sneeuw gevonden.

Vanuit de Gelderse Poort, waar Stichting Ark onder andere voor het ottermeetprogramma actief is, ontvingen we het volgende bericht van Wesley Rutjes: "ARK Natuurontwikkeling doet intensief onderzoek naar de otterpopulatie in de Gelderse Poort waarbij studenten en vrijwilligers tweemaal per week het veld in gaan om spraints en sporen te zoeken en om wildcamera's te controleren. De otterpopulatie in de Gelderse Poort lijkt dit jaar ongeveer gelijk gebleven. Van de twee otterwifjes die in september in de Millingerwaard zijn bijgeplaatst heeft er zich nog een geregeld op de camera's laten zien. Het andere wifje is het gebied uitgetrokken. Zij is uiteindelijk richting Duitsland gegaan en is 80 km verderop aangereden bij Düsseldorf. Net over de grens van Duitsland, in de Düffel, wordt overigens geregeld een otter op de camera gezien door collega's van de Naturschutzbund Deutschland.

NEM Verspreidingsonderzoek Bever en Otter - mei 2019

In oktober 2018 is er tevens een otterwifje uitgezet in de Oude Rijnstrangen. Zij is nog een keer op een camera in het gebied gezien, maar is daarna niet meer op de camera waargenomen. Wel is er een otterwifje waargenomen op een camera van Naturschutzzentrum im Kreis Kleve bij Elten, dit zou hetzelfde wifje kunnen zijn. Camera- en sporenonderzoek doet ons vermoeden dat er zich minimaal 5 otters in de Gelderse Poort ophouden.”

Team NEM Bever en Otter:

[Vilmar Dijkstra](#) (auteur) (landelijk coördinator), Elze Polman en Martijn van Oene

NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen - mei 2019

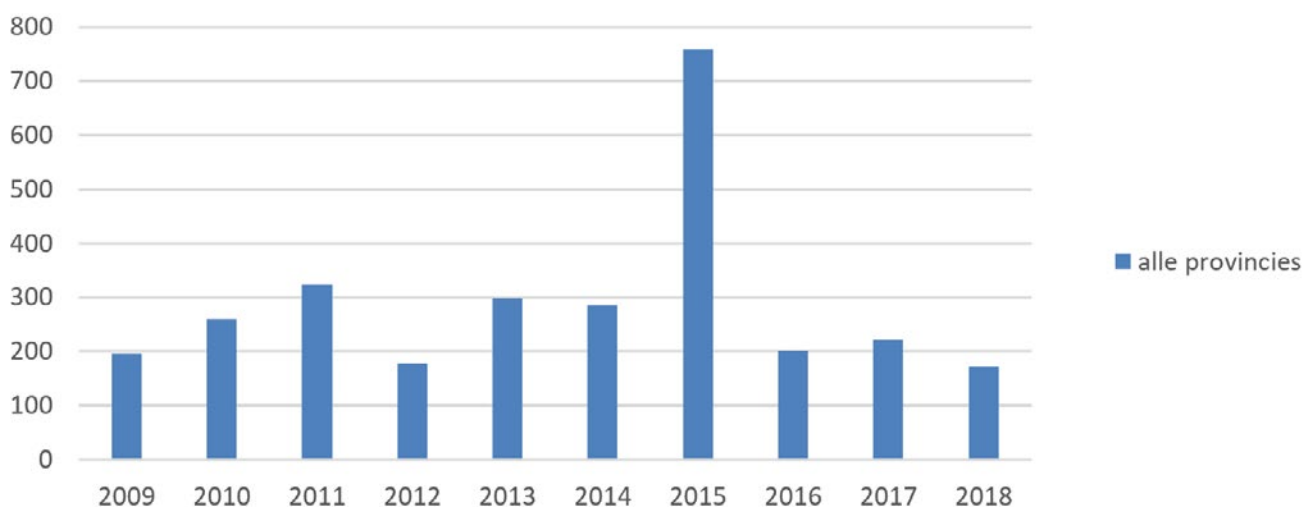
Het NEM meetprogramma Vleermuizen Zoldertellingen geeft de trends van de populatie ontwikkelingen van ingekorven vleermuis en de grijze grootoorvleermuis. Daarnaast wordt de verspreiding van verschillende soorten onderzocht. De gegevens zijn vanaf 2007/2008 binnen het NEM door vrijwilligers verzameld. Het meetprogramma maakt ook dankbaar gebruik van reeds eerder verzamelde gegevens van grijze grootoorvleermuis en ingekorven vleermuis.

Inspanning

In het seizoen 2018 zijn 172 objecten bezocht waarbij 2311 vleermuizen zijn aangetroffen (figuren 1 en 2). Het aantal bezochte objecten is daarmee lager dan vorig jaar; het aantal aangetroffen vleermuizen is daarom lager. Over de langere termijn bezien ligt het aantal bezochte objecten onder het gemiddelde. Dat is mede het gevolg door de afwezigheid van intensiveringen door studenten tijdens stages zoals in 2013, 2014 en 2015.

In de provincies Gelderland, Friesland en Limburg zijn (veel) minder objecten geteld dan vorig jaar, in Noord-Brabant, Utrecht, Noord-Holland is het aantal min of meer gelijk is gebleven (figuren 3 en 4). In Drenthe en Zuid-Holland zijn in tegenstelling tot vorig jaar wel (weer) objecten geteld. Er zijn geen objecten bezocht (of tellingen doorgegeven) in Groningen en Overijssel. Vooral het lagere aantal bezochte objecten in Limburg en Gelderland resulteert in het totale lagere aantal objecten. Vanuit Zeeland zijn oudere tellingen ook boven water gekomen en ingevoerd en dat is verheugend!

Van de dieren die worden aangetroffen is het overgrote merendeel gewone grootoorvleermuis, gevolg door laatvlieger (figuur 5ab). In figuur 5ab is ook zichtbaar dat er een relatief groot aantal watervleermuizen en meervleermuizen zijn gezien. Dit betrof (kraam)kolonies in Friesland en een (kraam)kolonie watervleermuizen in Noord-Holland in 2017 (deze is in 2018 niet bezocht).

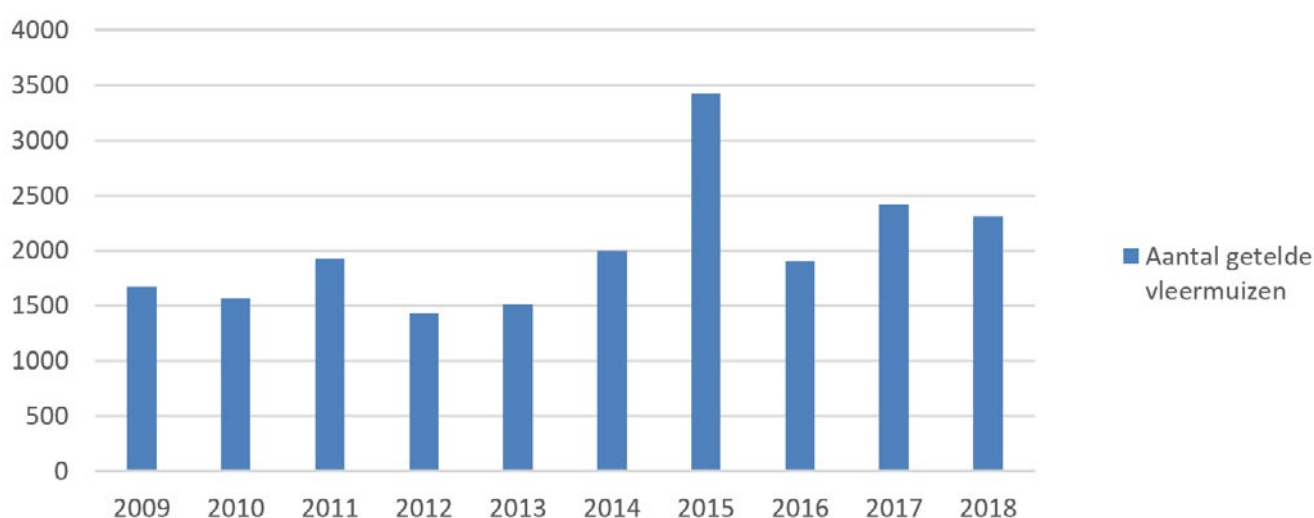

Figuur 1: Aantal bezochte objecten in alle provincies.

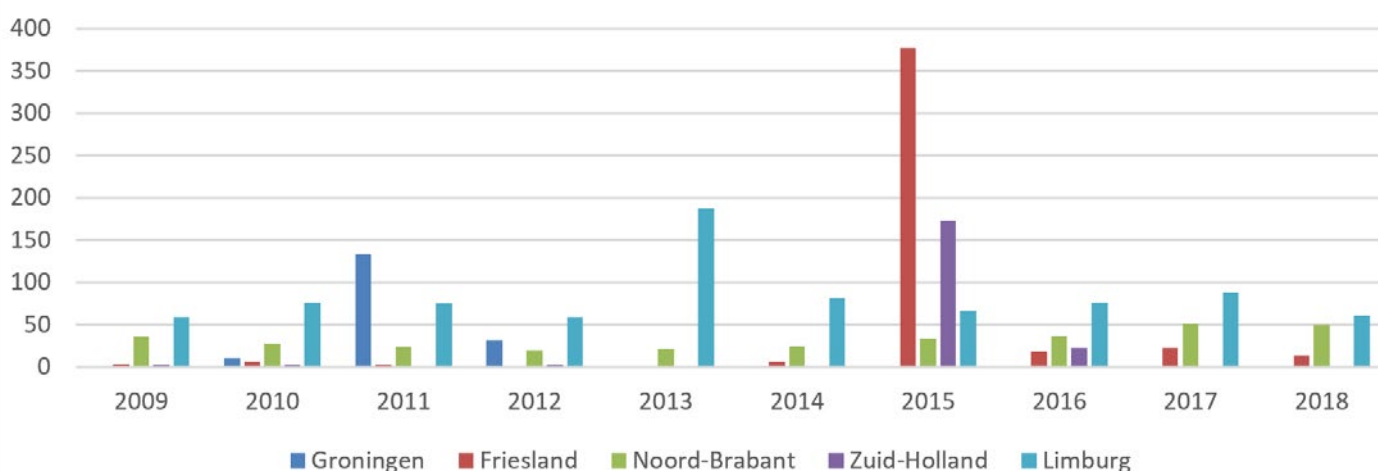
NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen - mei 2019

Wanneer in een object (sporen van) ingekorven vleermuis of grijze grootoorvleermuis zijn aangetroffen worden de objecten vanaf dat moment opgenomen in een lijst van objecten die extra gevolgd worden. Wanneer het relatief weinig objecten zijn (ingekorven vleermuis) dienen deze bij voorkeur elk jaar geteld te worden. Als het om relatief veel objecten gaat (grijze grootoorvleermuis) worden ze idealiter minimaal eens in de drie jaar bezocht. Zo kan de aantalsontwikkeling van ingekorven vleermuis en grijze grootoorvleermuis goed worden gevolgd.

Van de 15 objecten waar ingekorven vleermuis van bekend is (na 2008) zijn er 13 afgelopen drie seizoenen geteld (87%), en 12 afgelopen seizoenen (80%). De drie resterende objecten (twee in zuidelijk Limburg, één in Noord-Brabant) zijn voor de ingekorven vleermuis waarschijnlijk niet -meer- van belang. Voor de grijze grootoorvleermuis zijn 91 objecten bekend waar vanaf 2008 grijze grootoorvleermuis (één of meerdere keren) is aangetroffen. Daarvan zijn vanaf het moment dat grijze grootoorvleermuis bekend was 47 (49%) minimaal één keer de afgelopen drie seizoenen bezocht. Ook hiervoor geldt dat een aantal objecten niet -meer- van belang zijn, maar het zou voor de betrouwbaarheid van de trend beter zijn meer objecten te opnieuw te bezoeken.

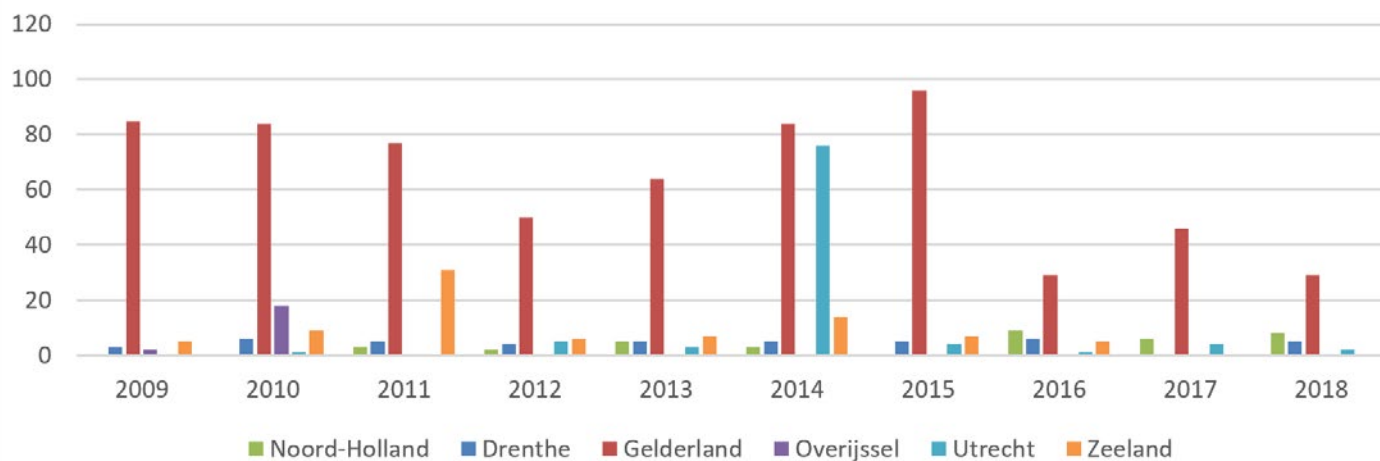

Figuur 2: Aantal aangetroffen vleermuizen in alle bezochte objecten.

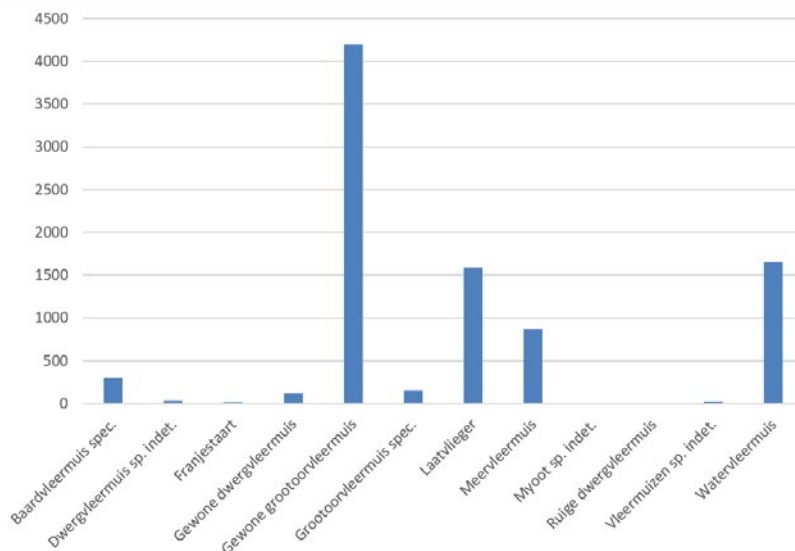

Figuur 3: Aantal bezochte objecten in de provincies Groningen, Friesland, Noord-Brabant, Zuid-Holland en Limburg.

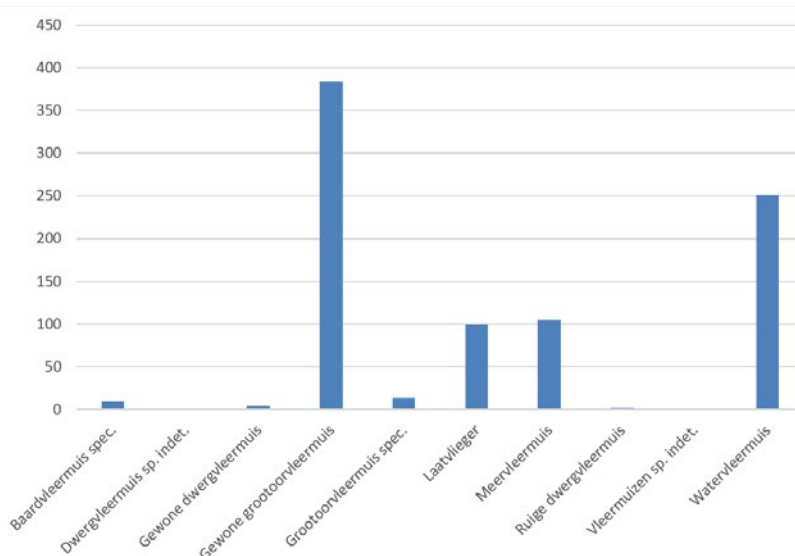
NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen - mei 2019

Figuur 4: Aantal bezochte objecten in de provincies Noord-Holland, Drenthe, Gelderland, Overijssel, Utrecht en Zeeland.

Figuur 5a: Aantegroffen dieren bij bezoeken vanaf 2009.

Figuur 5b: Aantegroffen dieren bij bezoeken in 2018.

Ingekorven vleermuis, grijze grootoorvleermuis en de trends

In eerdere Telgangers werd al geconstateerd dat de trend voor de ingekorven vleermuis schommelingen vertoont die niet direct met schommelingen in de getelde populatie te maken hoeven hebben, maar een gevolg zijn van ontbrekende tellingen en bijschattingen. In samenspraak met CBS en de telgroep wordt daarom de trend anders bepaald. Dat vergt extra werk en daarom ontbreken deze in deze telganger. In een volgende Telganger wordt dieper ingegaan op de trends van de ingekorven vleermuis en grijze grootoorvleermuis.

Herbezettingsgraad

De bezochte zolders en torens zijn (ook) vaste verblijfplaatsen voor verschillende soorten vleermuizen. In principe verwacht je daarom dat er elk bezoek (verse sporen van) dieren aanwezig zijn, als er éénmaal (sporen van) dieren zijn aangetroffen: de zolders en torens maken deel uit van het netwerk van de dieren. Je zou kunnen spreken van een herbezettingsgraad van 100%. Als er tijdens bezoeken geen (verse sporen van) dieren meer worden aangetroffen, is dat een teken dat het verblijf niet meer in gebruik is. Als dat jaar op jaar het geval zou zijn (dalende trend) kan dat een aanwijzing zijn dat zolders en torens steeds minder geschikt worden voor de soorten en/of dat de populatie kleiner wordt.

In figuren 6ab is het percentage weergegeven van de bezochte objecten waar in eerdere jaren (verse sporen van) een soort zijn aangetroffen en tijdens het bezoek weer zijn aangetroffen. Wanneer er maar weinig (minder dan 10 gemiddeld) objecten zijn bezocht waar (sporen van) een soort zijn aangetroffen is de herbezettingsgraad in principe niet berekent, omdat dan toeval een te grote rol gaat spelen. Als er veel objecten worden bezocht blijkt de herbezettingsgraad altijd hoger te zijn dan wanneer er weinig objecten worden bezocht (zie figuur 2, voor 2016 werden er in de regel meer objecten geteld dan daarna).

Voor de dwergvleermuizen geldt dat de soort eigenlijk alleen goed te onderscheiden is als er een dier wordt aangetroffen. Het aantreffen van een dier gebeurt sowieso veel minder vaak dan het aantreffen van sporen. De gemiddelde herbezettingsgraad voor gewone dwergvleermuizen is 31% en voor dwergvleermuis spec (dus meestal sporen) 55%. Het gemiddelde voor zowel gewone dwergvleermuis als dwergvleermuis spec. is 43%. Er lijkt een licht stijgende trend te zien voor de gewone dwergvleermuis. Deels zal dat verklaart worden doordat tellers liever een object bezoeken waar zij een dier kunnen zien, in plaats van enkel sporen. En nu is het wel zo dat voor gewone dwergvleermuis in gemiddeld 6,5 object per seizoen is aangetroffen en dus toeval een (te) grote rol kan spelen. Voor dwergvleermuis spec. lijkt er een afname te zien. Dat wordt deels verklaart door het afnemende aantal objecten dat bezocht wordt (zie figuur 1).

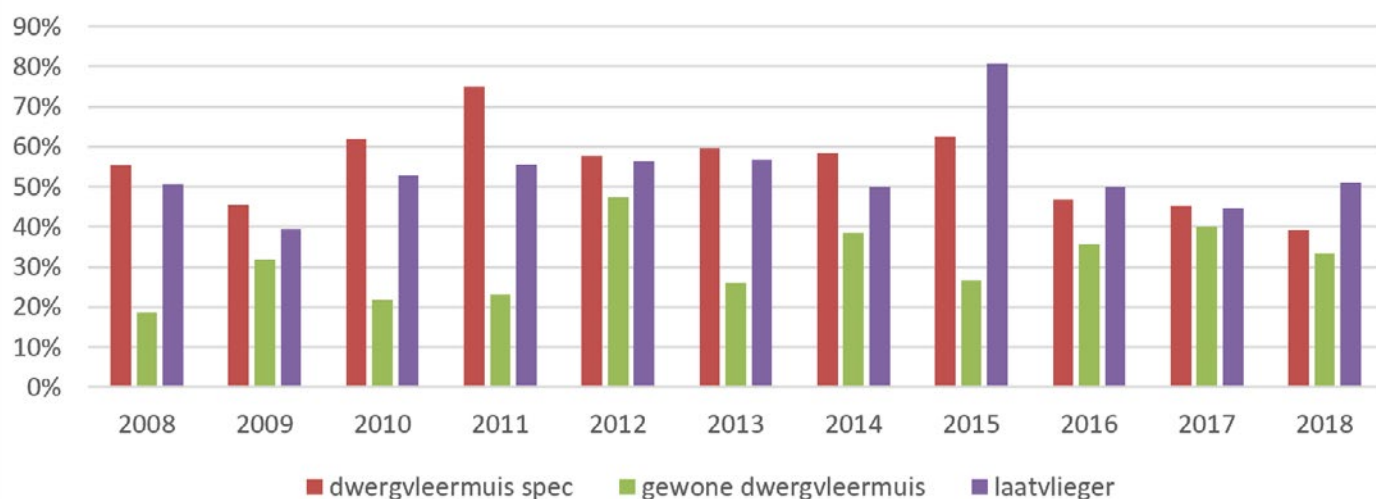
De herbezettingsgraad van de laatvlieger is gemiddeld 53%. Dit gemiddelde wordt sterk beïnvloed door de hoge herbezettingsgraad in 2015, toen een groot aantal objecten is bezocht in met name Friesland (zie figuur 3). Mogelijk spelen (kerk)zolders en -torens in Friesland een belangrijker rol voor laatvliegers dan in de andere provincies?

De trend in de herbezettingsgraad lijkt vrij stabiel voor de laatvlieger. Mogelijk dat hier de oproep om toch vooral ook laatvlieger objecten te bezoeken een rol speelt. Als tellers laatvliegerobjecten blijven bezoeken zal de herbezettingsgraad steeds nauwkeuriger worden.

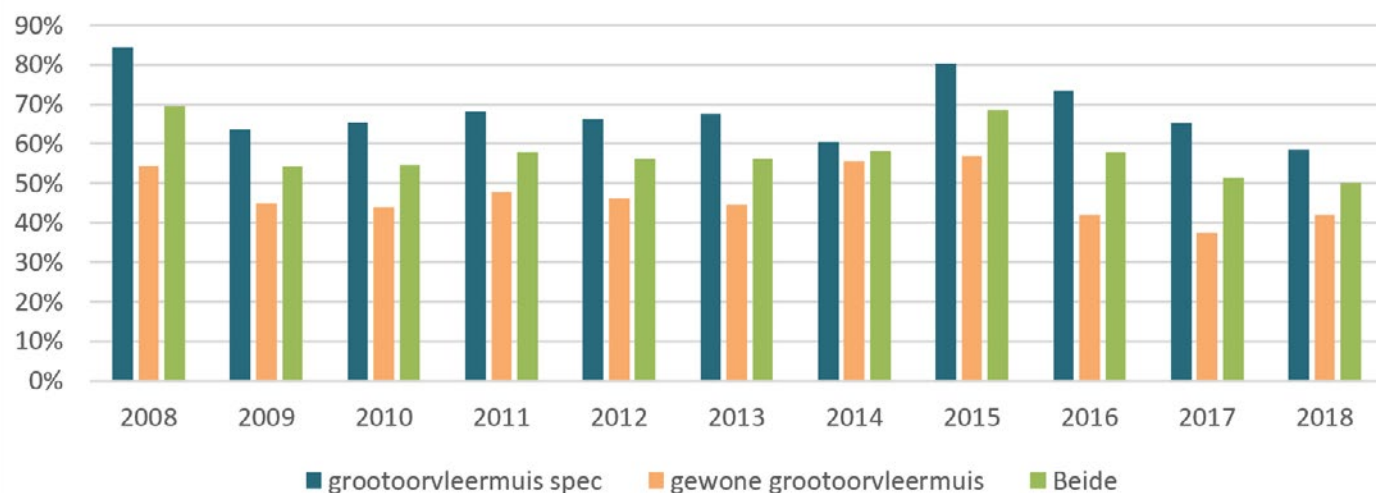
Voor grootoorvleermuizen geldt dat in de zuidelijke provincies het onderscheid tussen gewone en grijze grootoorvleermuis op basis van sporen niet te maken is. De gemiddelde herbezettingsgraad is voor grootoorvleermuis spec 68% (dus meestal sporen) en voor gewone grootoorvleermuis 47%.

We lijken een dalende herbezettingsgraad voor grootoorvleermuis spec. in de laatste drie jaar en een min of meer stabiele trend voor gewone grootoorvleermuis voor de gehele periode te zien (rekening houdend met dat de herbezettingsgraad voor 2016 altijd hoger zal zijn door het grotere aantal bezochte objecten). Als we aannemen dat de meeste grootoorvleermuis spec gewone grootoorvleermuis betreft (beide, in figuur 6b) dan is de herbezettingsgraad min of meer stabiel.

NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen - mei 2019

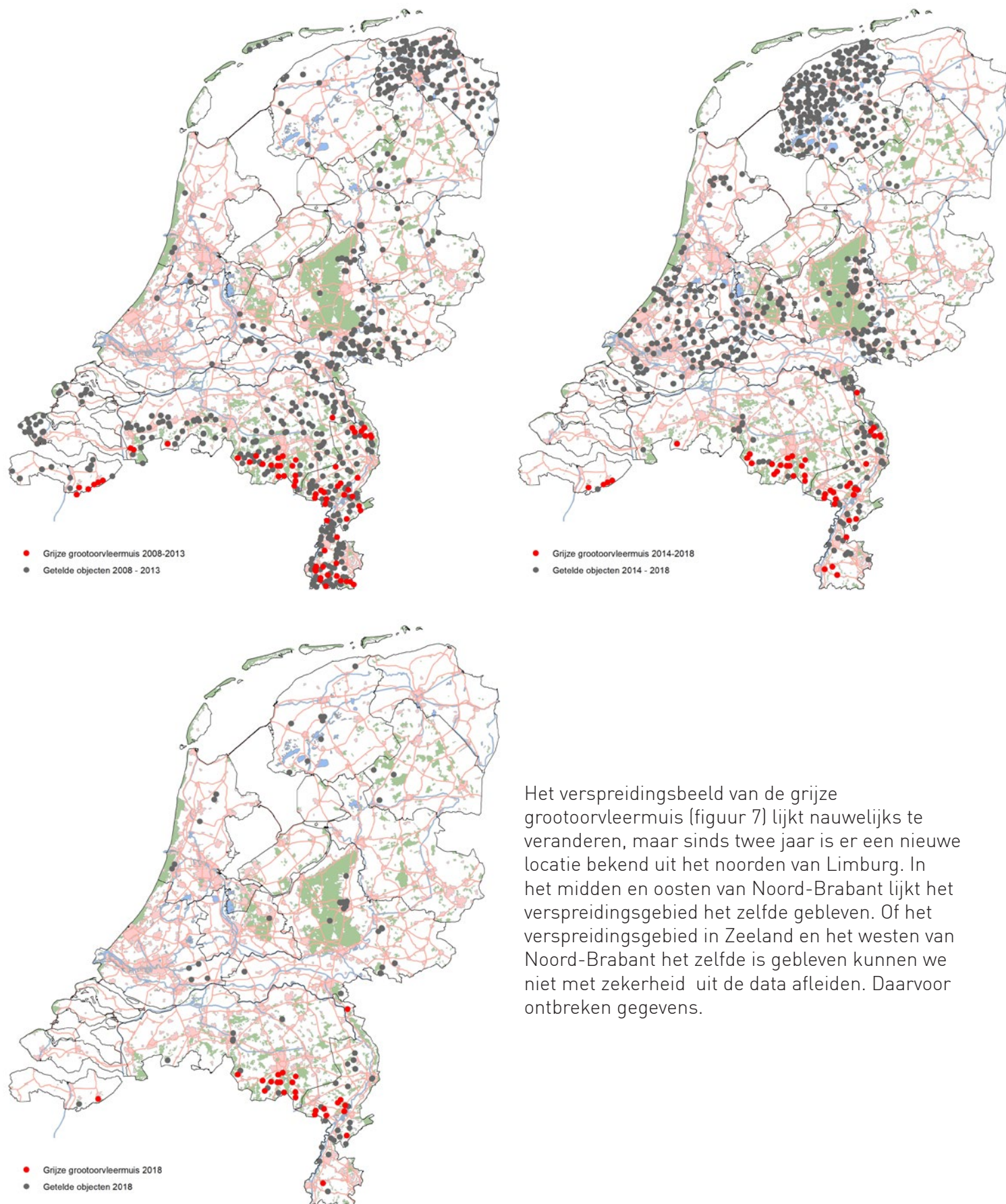

Figuur 6a: Herbezettingsgraad dwergvleermuis spec (dus sporen), gewone dwergvleermuis en laatvlieger.

Figuur 6b: Herbezettingsgraad grootoorvleermuis spec (meestal sporen), gewone grootoorvleermuis en beide.

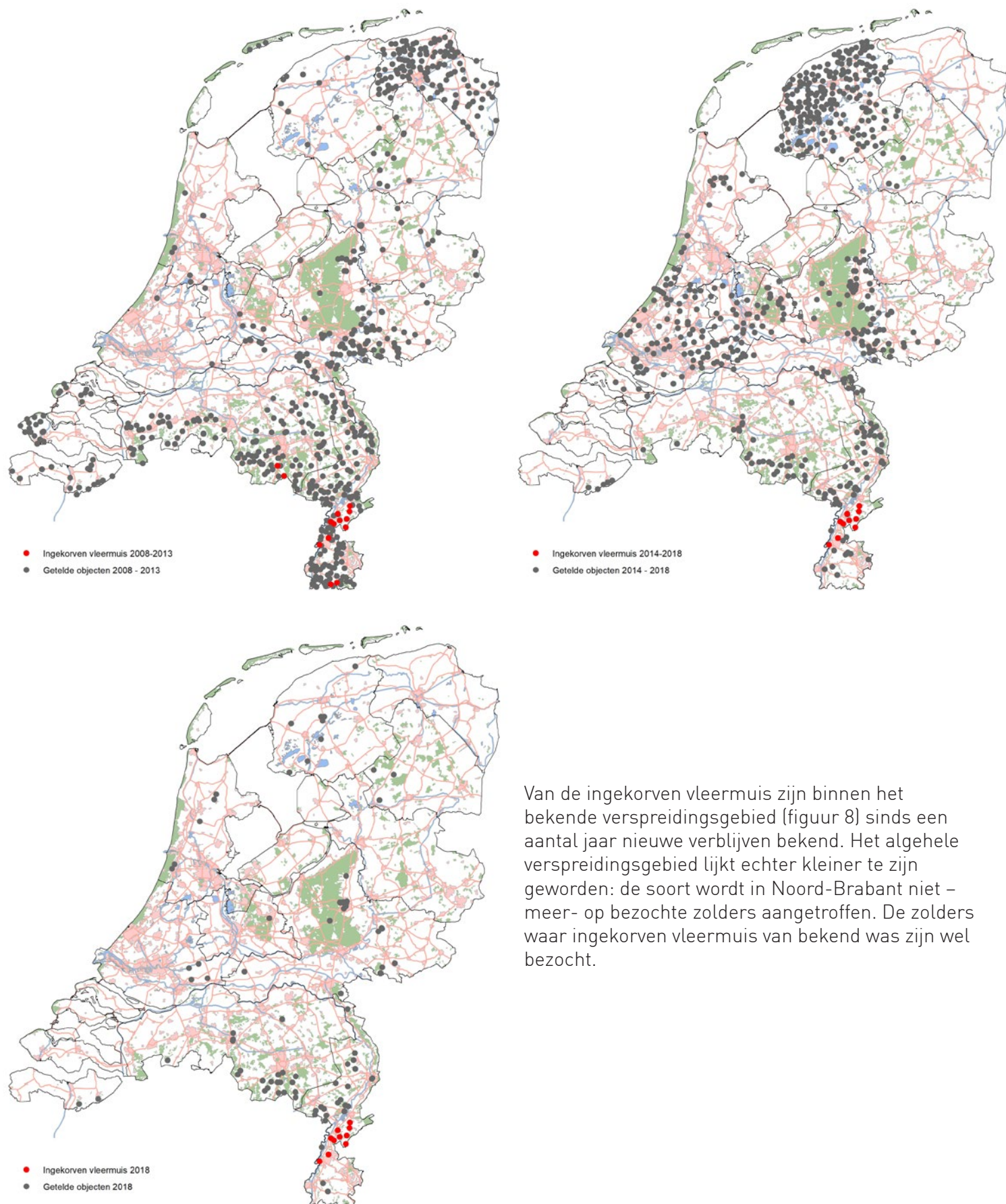
Verspreiding grijze grootoorvleermuis

Het verspreidingsbeeld van de grijze grootoorvleermuis (figuur 7) lijkt nauwelijks te veranderen, maar sinds twee jaar is er een nieuwe locatie bekend uit het noorden van Limburg. In het midden en oosten van Noord-Brabant lijkt het verspreidingsgebied het zelfde gebleven. Of het verspreidingsgebied in Zeeland en het westen van Noord-Brabant het zelfde is gebleven kunnen we niet met zekerheid uit de data afleiden. Daarvoor ontbreken gegevens.

Figuur 7: Verspreidingsbeeld grijze grootoorvleermuis, vanaf 2008. Linksboven periode 2008-2013, rechtsboven 2014-2018 en onder 2018.

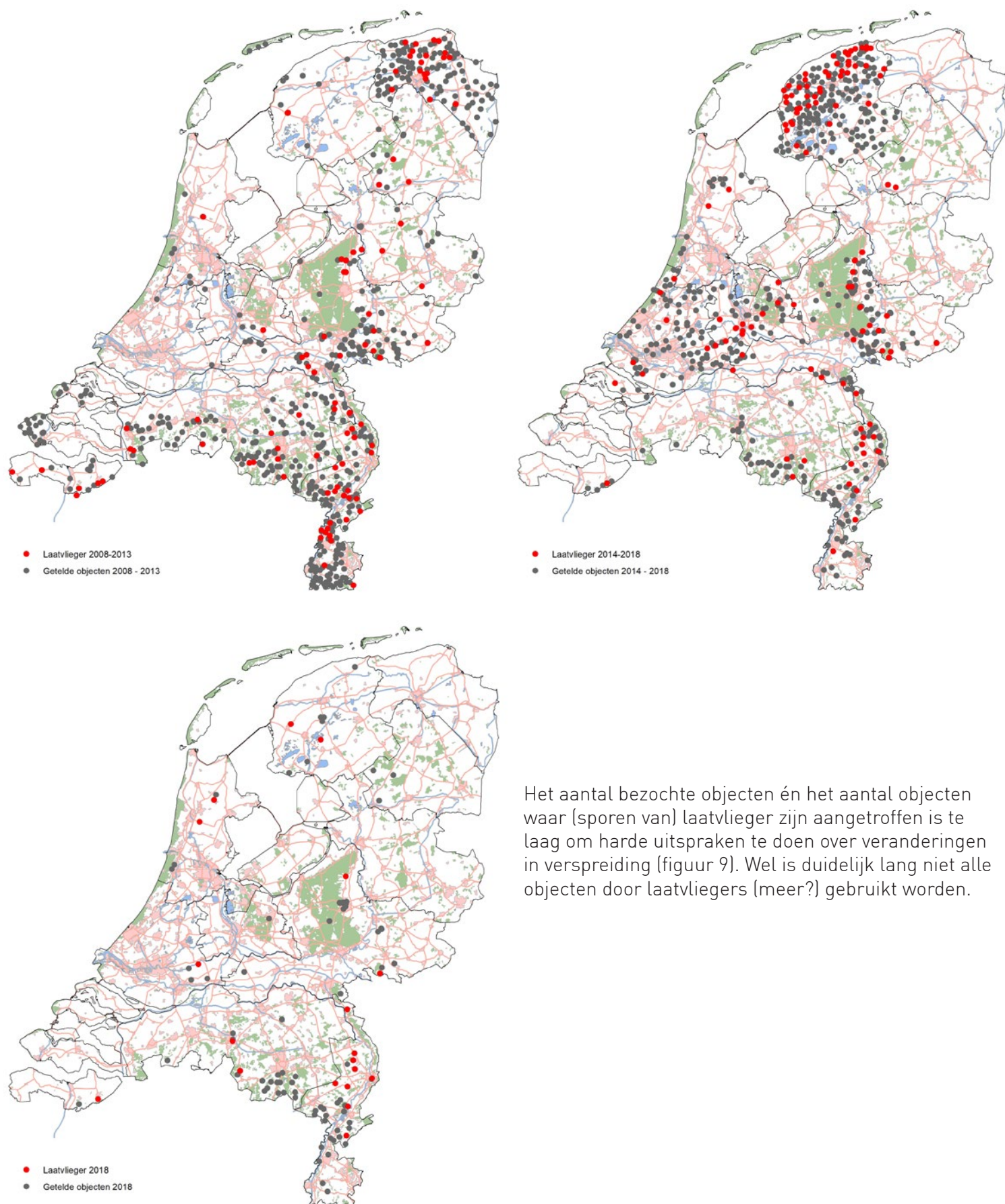
Verspreiding ingekorven vleermuis

Van de ingekorven vleermuis zijn binnen het bekende verspreidingsgebied (figuur 8) sinds een aantal jaar nieuwe verblijven bekend. Het algehele verspreidingsgebied lijkt echter kleiner te zijn geworden: de soort wordt in Noord-Brabant niet – meer- op bezochte zolders aangetroffen. De zolders waar ingekorven vleermuis van bekend was zijn wel bezocht.

Figuur 8: Verspreidingsbeeld ingekorven vleermuis, vanaf 2008. Linksboven periode 2008-2013, rechtsboven 2014-2018 en onder 2018.

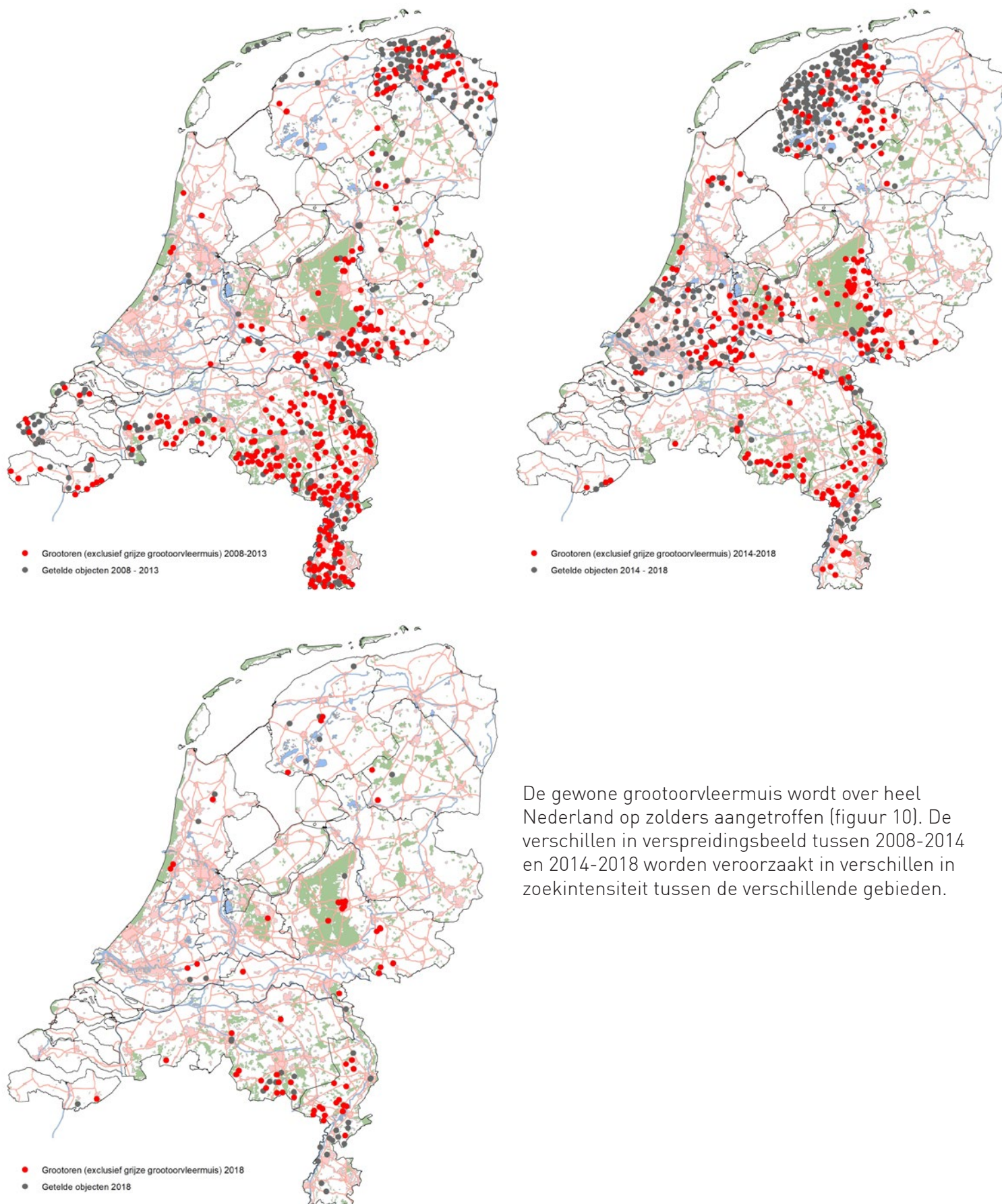
Verspreiding laatvlieger

Het aantal bezochte objecten én het aantal objecten waar (sporen van) laatvlieger zijn aangetroffen is te laag om harde uitspraken te doen over veranderingen in verspreiding (figuur 9). Wel is duidelijk lang niet alle objecten door laatvliegers (meer?) gebruikt worden.

Figuur 9: Verspreidingsbeeld laatvlieger, vanaf 2008. Linksboven periode 2008-2013, rechtsboven 2014-2018 en onder 2018.

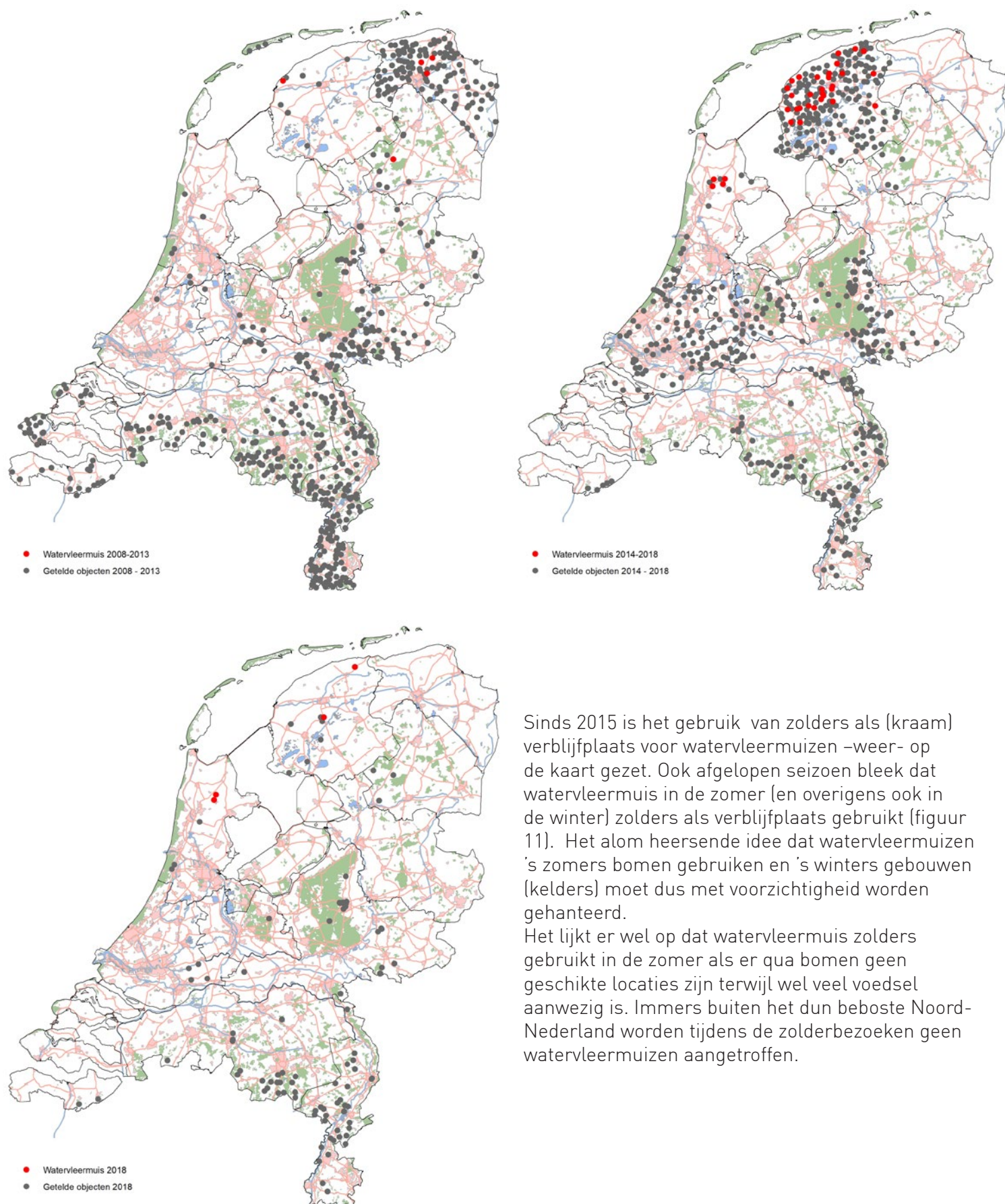
Verspreiding gewone grootoorvleermuis

De gewone grootoorvleermuis wordt over heel Nederland op zolders aangetroffen (figuur 10). De verschillen in verspreidingsbeeld tussen 2008-2014 en 2014-2018 worden veroorzaakt in verschillen in zoekintensiteit tussen de verschillende gebieden.

Figuur 10: Verspreidingsbeeld gewone grootoorvleermuis, vanaf 2008. Linksboven periode 2008-2013, rechtsboven 2014-2018 en onder 2018.

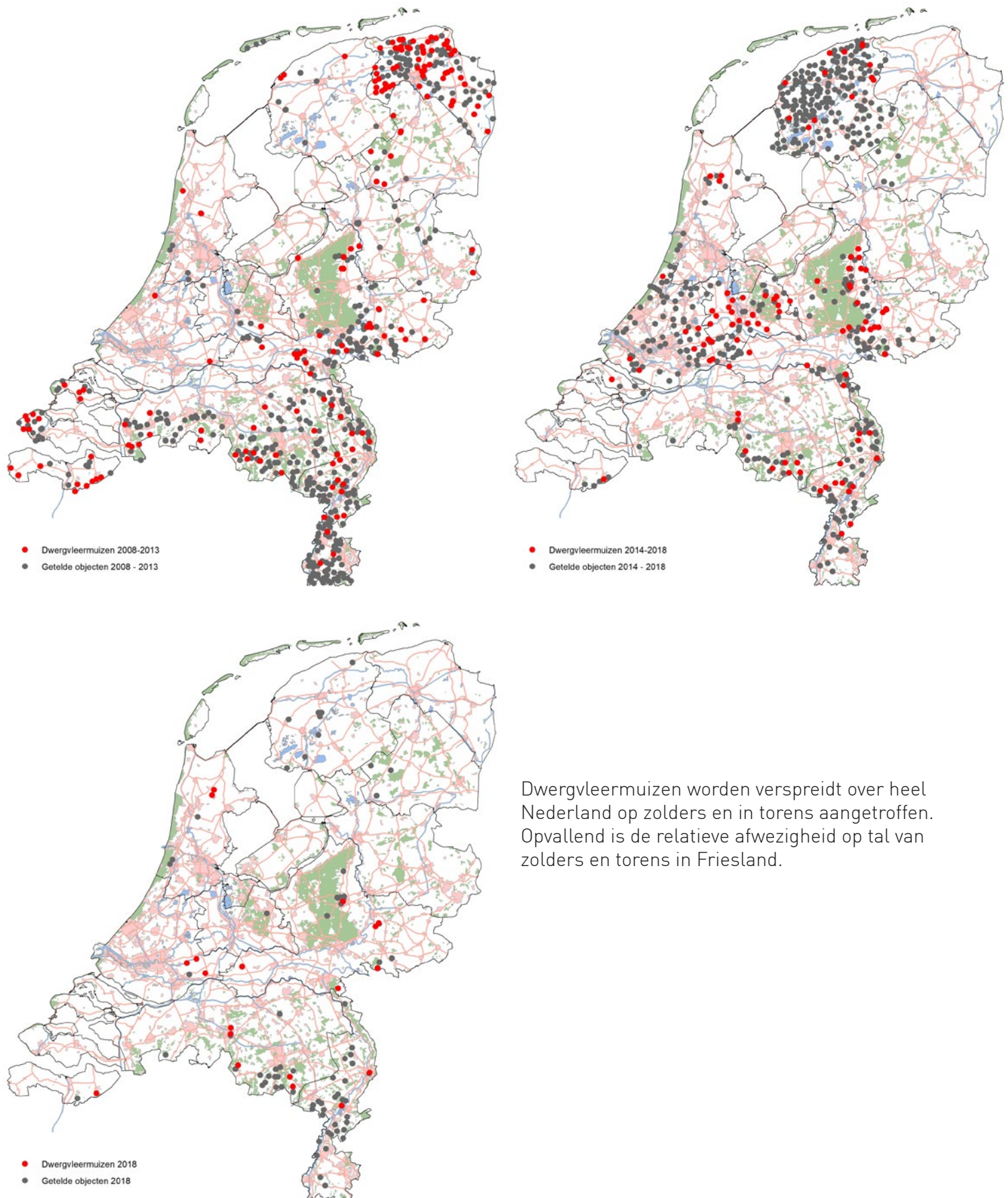
Verspreiding watervleermuis

Sinds 2015 is het gebruik van zolders als (kraam) verblijfplaats voor watervleermuizen –weer- op de kaart gezet. Ook afgelopen seizoen bleek dat watervleermuis in de zomer (en overigens ook in de winter) zolders als verblijfplaats gebruikt (figuur 11). Het alom heersende idee dat watervleermuizen 's zomers bomen gebruiken en 's winters gebouwen (kelders) moet dus met voorzichtigheid worden gehanteerd. Het lijkt er wel op dat watervleermuis zolders gebruikt in de zomer als er qua bomen geen geschikte locaties zijn terwijl wel veel voedsel aanwezig is. Immers buiten het dun beboste Noord-Nederland worden tijdens de zolderbezoeken geen watervleermuizen aangetroffen.

Figuur 11: Verspreidingsbeeld watervleermuis, vanaf 2008. Linksboven periode 2008-2013, rechtsboven 2014-2018 en onder 2018.

Verspreiding dwergvleermuis

Figuur 12: Verspreidingsbeeld dwergvleermuis, vanaf 2008. Linksboven periode 2008-2013, rechtsboven 2014-2018 en onder 2018.

NEM Meetprogramma Zoldertellingen Vleermuizen - mei 2019

Tot slot

De verschillende intensiveringen van tellingen door studenten leveren waardevolle resultaten op. Ken of ben je een student die een stage zoekt: we kijken graag hoe we kunnen helpen.

Het digitale portal wordt steeds meer gebruikt. Graag horen we suggesties ter verbetering of hoe het gebruik makkelijker kan, tenslotte is het portal voor de tellers!

Voor vragen en suggesties gebruik het emailadres: NEMzoldertellingen @zoogdiervereniging.nl.

Auteur: Marcel Schillemans

Team NEM Zoldertellingen:

[Marcel Schillemans](#) (auteur) (landelijk coördinator), Erik Korsten, Martijn van Oene en Tom van der Meij (CBS).

NEM Meetprogramma Wintertellingen Vleermuizen - mei 2019

Ach één foto kan geen kwaad.....

Inderdaad, één foto van een winterslapende vleermuis kan geen kwaad. Leuk om na een vermoeiende dag thuis te laten zien dat je je in allerlei hoeken en gaten moest wringen om die ene vleermuis te vinden. Of dat je kleine keldertjes in bent gekropen of juist bijna verdwaald in dat enorme gangenstelsel. Vleermuizen tellen in de winter is gaaf en elke keer weer een ontdekkingstocht. Hangt die vale vleermuis weer om de hoek of aan dezelfde richel? Zou het dezelfde zijn? En kijk daar, die baardvleermuis ziet die er niet gek uit? Snel nog even een foto.

Heel herkenbaar en volstrekt te begrijpen dat tijdens de vleermuis wintertellingen foto's worden gemaakt. Hoe moeilijk is het nog tegenwoordig. Je pakt je telefoon, knip & flits en daar heb je je foto. 's Avonds zet je 'm op Instagram, Facebook, telmee.nl of waarneming.nl en daarna is het genieten van de reacties. Totdat je dat mailtje of telefoontje krijgt van de landelijke of provinciale coördinator vleermuis wintertellingen, die je een paar eenvoudige vragen stelt:

- 1) Waarom heb je een foto gemaakt?
- 2) Waarom zet je de foto op social media?
- 3) Wil je de volgende keer vooraf bedenken waarom je een foto maakt?

Die vragen hebben natuurlijk een reden en dat heeft alles te maken met de geldende Wet- en regelgeving in Nederland en het feit dat vleermuis-tellers ook vleermuisliefhebbers zijn. Het tellen van vleermuizen in winterverblijven is verstorend. In de Telganger van april 2018 is Herman Limpens daar uitgebreid op ingegaan. En aangezien opzettelijke verstoring verboden is, krijgen alle tellers jaarlijks een ontheffing toegestuurd. Iedereen blij, maar het blijft een feit dat de jaarlijkse wintertelling voor de aanwezige vleermuizen zelf in een verblijf echt niet hoeft. Het maken van een foto leidt misschien niet tot directe verstoring (al kan het flitsen met een ultrasoon geluid wel direct verstorend zijn), het dier wordt niet aangeraakt, maar indirect heeft het tellen en fotograferen tot gevolg dat (een deel van) de vleermuizen wakker wordt en extra energie verbruikt. Sowieso blijf je langer in een verblijf voor het maken van een foto. Anderzijds, bij twijfel over een determinatie kan het soms beter zijn om een snel een (goede) foto te maken, dan lang bij het dier te gaan bediscussiëren wat het is. De voorzichtige conclusie is, en ook al is dat niet heel hard te maken, dat je door het maken van een foto langer in een winterverblijf bent of dat je dichterbij een vleermuis staat wat resulteert in extra verstoring.

Het vervolgens plaatsen van een vleermuisfoto op social media of anderszins kan nadien als resultaat hebben dat ook je mede-tellers graag een mooi plaatje willen maken of het zal je vrienden/volgers of andere geïnteresseerden stimuleren om ook zelf eens op zoek te gaan naar vleermuizen met mogelijk nog meer verstoring tot gevolg. Natuurlijk kan je met een mooie foto op social media ook laten zien hoe geweldig leuk en schattig vleermuizen zijn en hopelijk bereik je daarmee een breed publiek die zich willen gaan inzetten voor de bescherming van vleermuizen. Maar hoe de winst- of verliesrekening er uiteindelijk uit ziet is heel lastig te voorspellen en heel onzeker. Echter, de wetgeving is heel duidelijk: verstoring dient zoveel mogelijk te worden voorkomen.

Veel mailtjes of telefoontjes hoeven er dit seizoen niet meer gepleegd te worden, het wintertellingen seizoen 2018/2019 is inmiddels al enkele maanden achter de rug. Desondanks, zou het heel fijn als fotograferen van vleermuizen als 'nee, tenzij' wordt gezien en dat dat standpunt breed gedragen wordt door vleermuistellers. Dat het vanzelfsprekend wordt en is dat tellers hun verantwoordelijkheid nemen en altijd nadenken of een foto nuttig of noodzakelijk is. Het is heel bijzonder om een vleermuiswinterverblijf te mogen bezoeken, je bent daar te gast bij de vleermuizen en het wordt zeer gewaardeerd als je je ook als zodanig opstelt.

Mag je dan nooit meer een vleermuis in een winterverblijf fotograferen. Natuurlijk wel, maar doe het met beleid en denk na wat je met de foto's gaat doen. Het zou mooi zijn als je foto direct bijdraagt aan onderzoek en bescherming van vleermuizen. Heb je bijvoorbeeld een interessante foto voor de 'opfriscursus determineren van vleermuizen in winterslaap', deel dan actief die foto met de cursusleiders of regel dat je foto gebruikt kan worden als relevante illustratie bij publicaties. Probeer er ook voor open te staan om een ander hier op aan te spreken, of om erop aangesproken te worden (wat overigens veel lastiger is dan andersom). Het kan en zal ons allemaal overkomen dat we in ons enthousiasme toch die ene prachtige foto (willen) maken. Niks aan de hand, het gaat om bewustwording.

Een voorbeeld van een foto met educatieve waarde. In dit geval werd alleen de vale vleermuis door een teller waargenomen en werd de watervleermuis over het hoofd gezien.
© Wesley Overman

Een goede oplossing voor tijdens de tellingen is om slechts één persoon (sfeer)plaatjes te laten maken en die achteraf te delen met de hele telgroep. En neem ook de voorschriften over het fotograferen van vleermuizen serieus. Van een aantal soorten wordt inderdaad fotografisch bewijs gevraagd als de soort voor het eerst in een object wordt aangetroffen. In de mergelgroeven gaat het om de hoefijzerneuzen, Bechstein's vleermuis, grijze grootoorvleermuis en mopsvleermuis. Buiten de groeven gaat het om Bechstein's vleermuis, vale vleermuis, ingekorven vleermuis, meervleermuis en grijze grootoorvleermuis. Een heel overzichtelijk rijtje. Voor de overige soorten geldt het 'nee, tenzij' principe.

Insturen van je tellingen

Alle provinciaal coördinatoren, telleiders en medetellers worden weer hartelijk bedankt voor alle telinspanningen. Veel tellingen zijn reeds ingevoerd via het invoerportal (<https://wintertelling.meetnetportaal.nl/source/index.php>) of op een andere wijze onderweg. De komende maanden gaan we gebruiken om alle tellingen te valideren, controleren en bij vragen zal contact worden opgenomen. In de Telganger van oktober 2019 hopen we dan iets te kunnen zeggen over de tellingen van afgelopen winter.

Team NEM Wintertellingen Vleermuizen:

[Maurice La Haye](#) (auteur) (landelijk coördinator), Erik Korsten en Martijn van Oene.

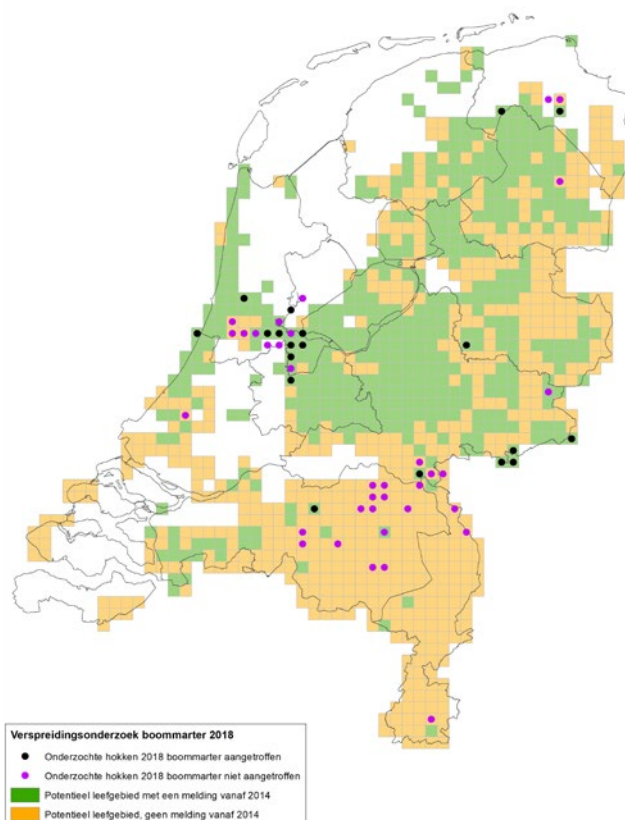
In 2016 is het NEM Meetprogramma Verspreidingsonderzoek Bunzing Boomarter (BuBo) van start gegaan. Het onderzoek richt zich op het in beeld brengen van deze twee marterachtigen in gebieden zonder recente verspreidingsgegevens. Door met een vast protocol op strategische locaties wildcamera's en geurstations te plaatsen, wordt met de hulp van een grote groep enthousiaste vrijwilligers waardevolle aanvullende gegevens verzameld.

In 2016 is het project gestart met 50 wildcamera's die verdeeld zijn over 20 personen (toen 11 groepen). Van die 20 personen zijn er in de daarop volgende jaren 9 gestopt, maar de meeste groepen uit 2016 functioneren nog. Nu in 2019 is het aantal deelnemers sterk gestegen. Naast de 11 personen van het eerste uur doen er nu 57 personen mee, waarvan 28 nieuw voor seizoen 2019. Naast projectcamera's (waarvan er voor 2019 vier extra zijn aangeschaft) wordt er nu ook veel eigen material ingezet.

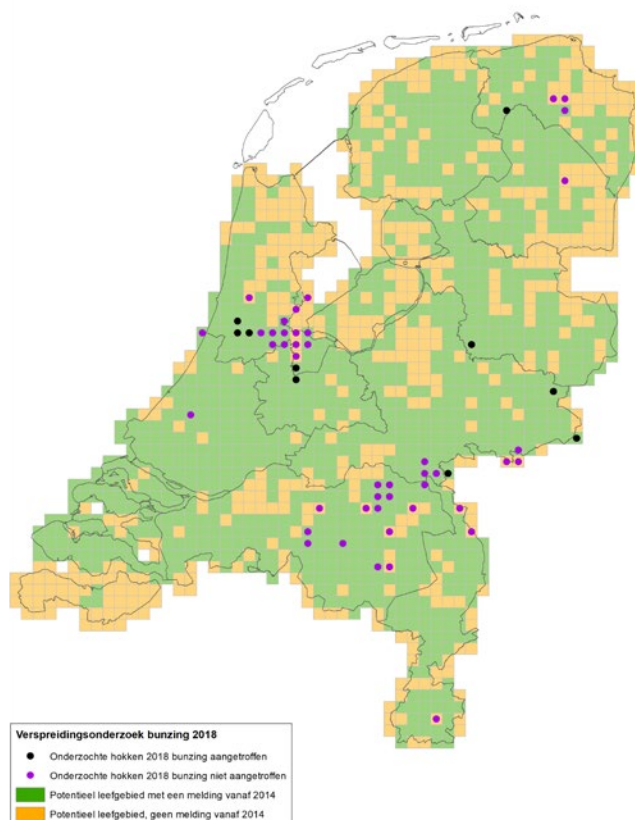
Resultaten 2018

Boomarter: In totaal zijn er 63 uurhokken onderzocht op voorkomen, wat 22 positieve opnames voor de soort opleverde. Figuur 1 geeft de resultaten voor 2018 zoals geleverd aan het CBS (55 uurhokken onderzocht; 19 positief). In 2019 zijn er nog 2018-gegevens van 8 uurhokken binnen gekomen, waarvan 3 positief voor boomarter (die dus niet op deze kaart staan). Op de kaart zijn de reeds bekende boomarter-uurhokken groen en de nog 'lege' uurhokken geel weergegeven. Een zwart stip geeft aan dat boomarter daar in 2018 is aangetroffen; in de uurhokken waar dit niet gelukt is staat een paarse stip.

Bunzing: In totaal zijn er 66 uurhokken onderzocht op voorkomen, wat 15 positieve opnames voor de soort opleverde. Onderstaande figuur geeft de resultaten voor 2018 zoals geleverd aan het CBS (54 uurhokken onderzocht; 10 positief). In 2019 zijn er nog 2018-gegevens van 12 uurhokken binnen gekomen, waarvan 5 positief voor bunzing (die dus niet op deze kaart staan).

Figuur 1: Resultaten voor boomarter in 2018.

Figuur 2: Resultaten voor bunzing in 2018.

2019

Nu, in 2019, bestaat de groep vrijwilligers inmiddels uit 57 personen, waarvan de helft nieuw voor dit jaar. Er zijn 28 personen die met camera's vanuit het project werken en 29 die eigen materiaal inbrengen.

Wat betreft de opzet van het project is er niets veranderd: er zijn twee voorkeursperiodes van zes weken voor bunzing en één voor boommarter, waarbinnen gevraagd wordt het materiaal minimaal 4 weken uit te zetten:

- 4 weken tussen 15 maart en 30 april: bunzing
- 4 weken tussen 1 juni en 15 juli: boommarter
- 4 weken tussen 15 juli en 31 augustus: bunzing

De meeste vrijwilligers zetten de cameravallen ook buiten deze voorkeursperiodes in. Soms binnen de hokken waar het aantonen binnen de voorkeursperiode niet gelukt is, maar ook op andere zelf gekozen locaties.

Figuur 3: Het BuBo-project levert uiteraard veel meer interessante soorten, zoals een wezel in het Reigerbosch bij Drachten (2018; Thijs Willems).

Figuur 4: Startbijeenkomst in Tilburg met ruime opkomst (Foto Eva Henrard).

Startbijeenkomsten 2019

Net als in elk jaar is ook in 2019 op verschillende locaties het nieuwe seizoen gestart met een instructiebijeenkomst. In Overveen (NH; 2 maart), Tilburg (9 maart) en Zwolle (16 maart) is het project voor 2019 afgetrapt en is afgesproken wie in welke atlasblokken cameravallen gaat plaatsen.

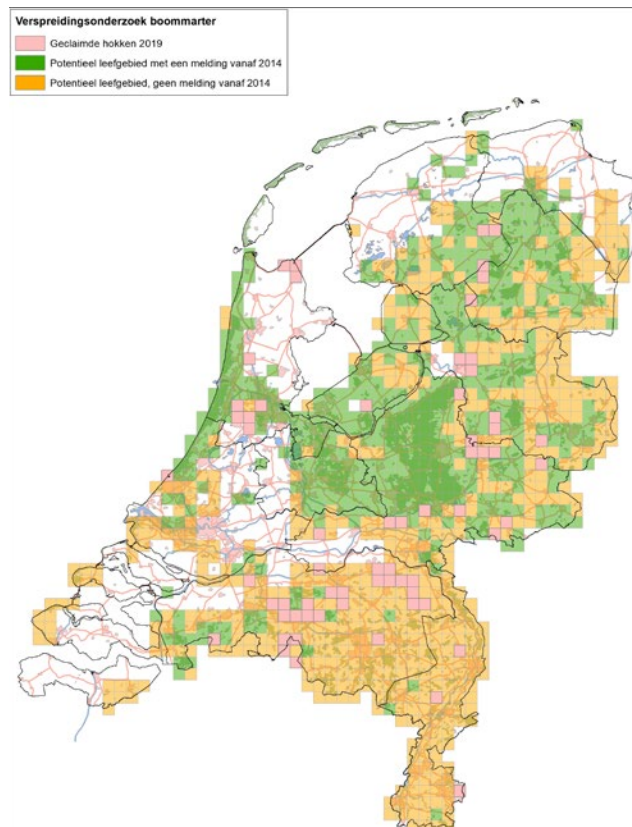
Voor zowel bunzing als boomarter hebben vrijwilligers elk voor zich lege (nog onbekende) atlasblokken geclaimd. Figuren 5 en 6 geven weer (roze vlakken) waar dit jaar het voorkomen van zowel bunzing als boomarter in 2019 (minimaal) wordt onderzocht.

De verzamelde gegevens uit 2018 zijn inmiddels allemaal verwerkt met behulp van het cameravaldataverwerkingssysteem Agouti. De problemen van het systeem, die het voor vrijwilligers tot nu toe onmogelijk maakten om de eigen beelden te uploaden en annoteren (op naam te brengen), zijn opgelost. Tijdens elke startbijeenkomst is een korte Agouti-cursus gegeven, waardoor elke vrijwilliger in seizoen 2019 nu in staat is zijn/haar eigen beelden te verwerken.

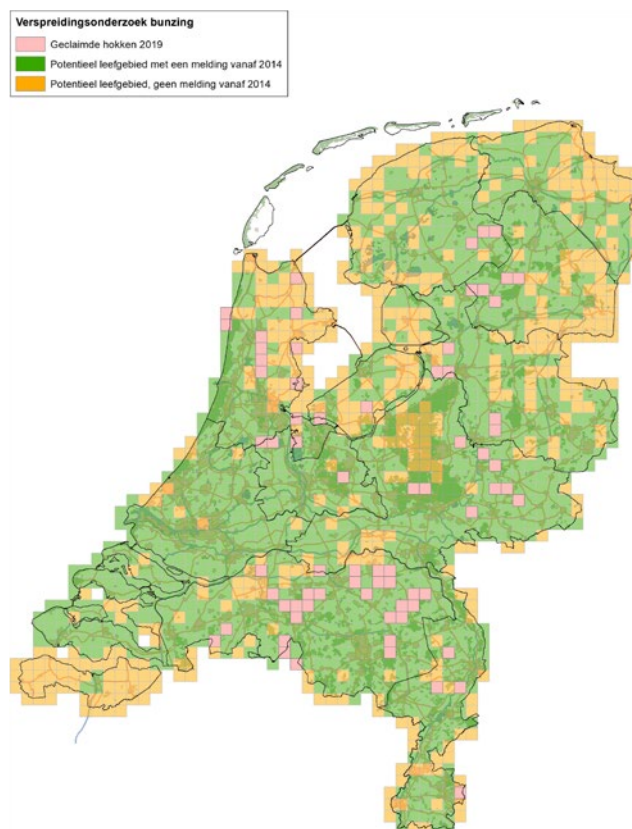
Meedoen

Alle camera's vanuit het project zijn in gebruik, maar nieuwe waarnemers kunnen zich nog steeds aanmelden en eigen materiaal inzetten. Meer informatie over hoe je je kan aanmelden, de wijze waarop camera's ter plekke geplaatst moeten worden en hoe het Meetprogramma is opgezet, is hier te vinden: www.zoogdiervereniging.nl/nem/bunzingboomarter

Team NEM Meetprogramma Bunzing Boomarter:
[Dick Bekker](#) (auteur) (landelijk coördinator), Sil Westra (Silvavir ecologisch advies), Elze Polman

Figuur 5: Voor 2019 geclaimde hokken voor boomarter.

Figuur 6: Voor 2018 geclaimde hokken voor bunzing.

NEM Meetprogramma Vleermuis Transecttellingen - mei 2019

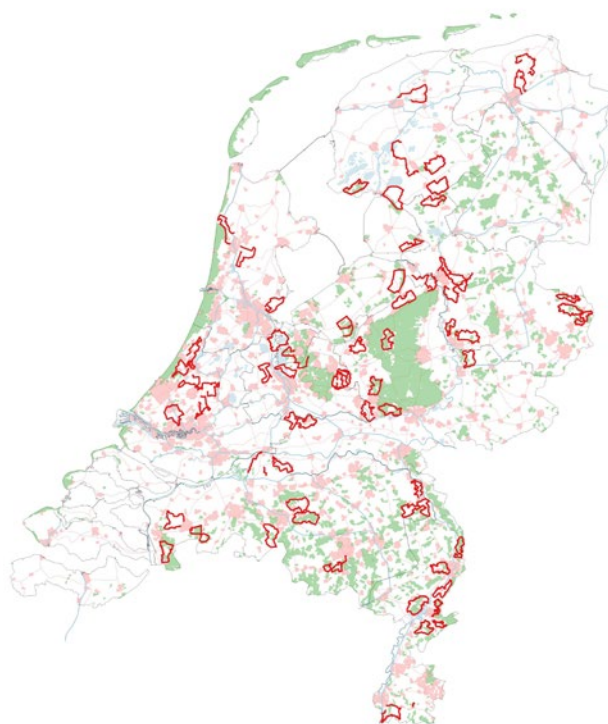
Een van de NEM vleermuismeetprogramma's is het Vleermuis Transect Tellingen (NEM-VTT). Het meetprogramma is opgezet in nauwe samenwerking met het CBS in 2013. Het meetprogramma geeft informatie over de populatieontwikkeling van vier soorten vleermuizen die in andere NEM vleermuismeetprogramma's nog niet goed gevolgd konden worden en geeft ook extra verspreidingsgegevens. Uitgangspunt is automatische detectie en opname van vleermuisgeluiden tijdens het rijden van transecten met de auto.

Stand van zaken begin 2019

Het jaar 2018 was het zesde jaar voor het meetprogramma NEM-VTT. Achtentwintig teams, zijn op pad gegaan op 88 transecten verspreid over heel Nederland. Daarnaast hebben drie teams ook een fietsroute gereden. Op dit moment zijn 160 tellingen opgeladen, dat is bijna 90 % van het verwachte totaal, dit is iets meer dan vorig jaar. Dit jaar zijn er ook nog resultaten van tellingen uit 2017 opgeladen. In totaal zijn nu over zes jaar bij circa 70.000 waarnemingen vastgelegd (zie tabel 1). Figuur 1 geeft de ligging van de transecten van het meetprogramma weer. Nog een aantal teams moeten hun data opladen. De transecten hebben een goede spreiding, hoewel Drenthe nog wat achterloopt. In principe starten in 2019 geen nieuwe teams meer.

In het NEM-VTT geven deelnemers zelf aan welke soorten in de opnames voorkomen, en de Zoogdiervereniging valideert deze waarnemingen. Nagenoeg alle gegevens uit 2013, t/m 2017 zijn nu opgeladen en gevalideerd. De teams die nu tenminste vier jaar meedoen maken nog maar weinig fouten in de determinatie. Meestal betreft het fouten waarbij tot op soort gedetermineerd wordt, terwijl de kenmerken niet eenduidig naar een soort wijzen of dat de opname eigenlijk een te slechte kwaliteit heeft.

Teams die minder lang mee doen maken meer fouten. We blijven daarom bijeenkomsten organiseren om deelnemers verder te trainen en de 'moeilijke' soorten ook goed te leren herkennen.

Figuur 1: De NEM Vleermuis Transecten in 2018. Routes nabij Winterwijk ontbreken op de kaart. Sommige routes staan gedeeltelijk op de kaart als gevolg van een gedeeltelijke automatische routebepaling (via de zg. GPX-file van de Batlogger).

Tabel 1: Het meetprogramma in cijfers

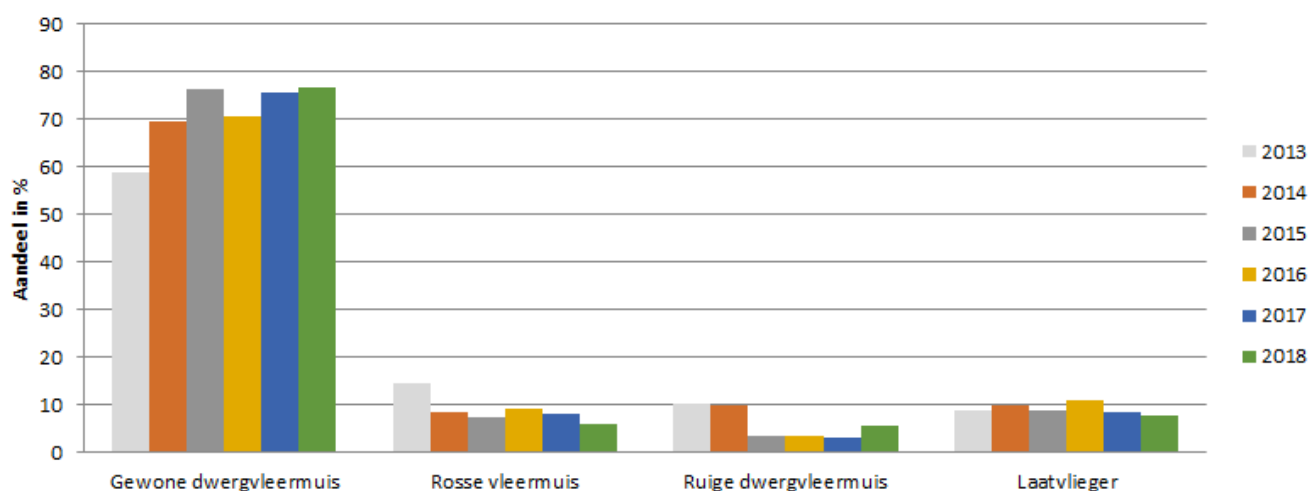
Jaar	Teams	Routes ¹	Auto transect tellingen	Fiets transect tellingen	Opgeladen waarnemingen per jaar	Verwerkte data per 24-04-2019
2013	4	13	21	5	2288	94%
2014	9	30	52	8	7059	98%
2015	14	45	85	6	11520	93%
2016	18	57	108	6	13881	98%
2017	23	72	138	7	15744	94%
2018	28	88	172	7	18873	85%

¹ Een route wordt in een specifieke periode van het jaar en binnen een bepaalde tijd gereden. Dit noemen wij een transect. Ieder transect wordt twee keer gereden. De individuele tellingen noemen wij een transecttelling.

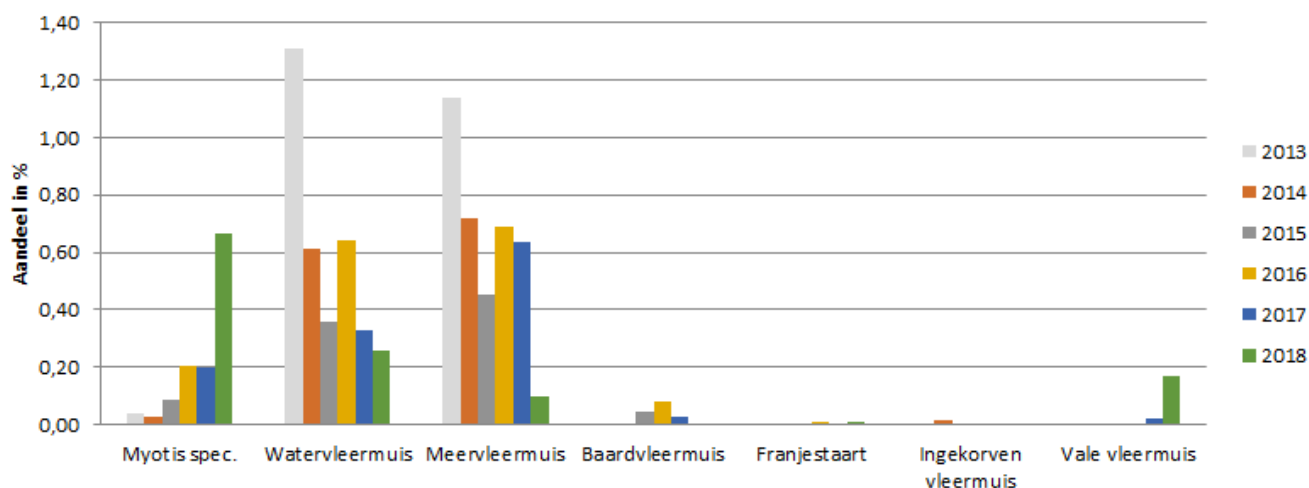
NEM Meetprogramma Vleermuis Transecttellingen - mei 2019

Soorten

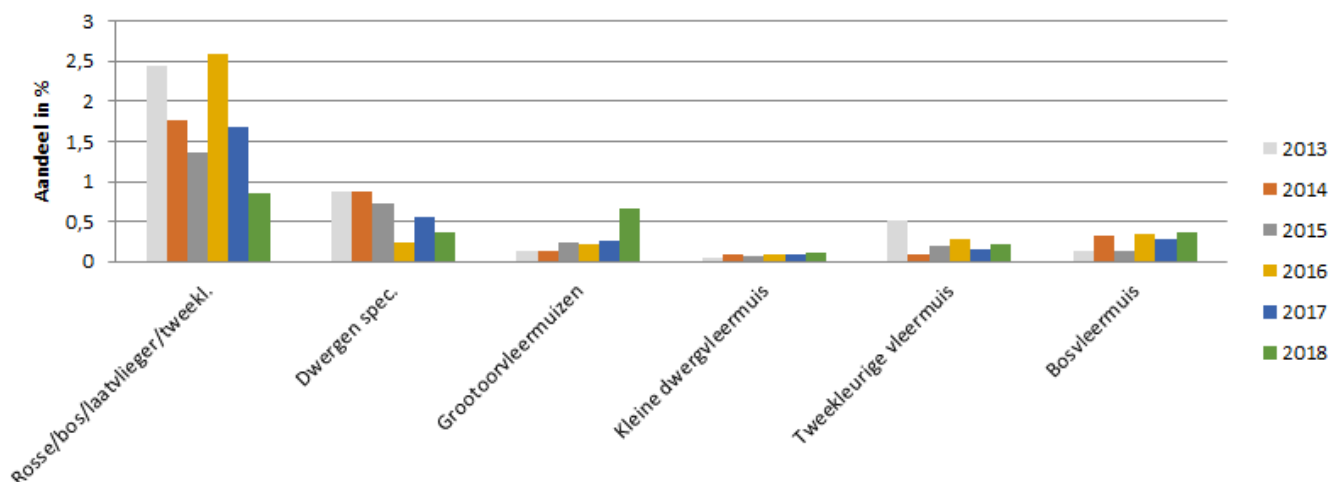
De doelsoorten gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, rosse vleermuis en laatvlieger maken de laatste vijf jaren tussen de 94-97% van de waarnemingen uit (zie figuur 2a).

Figuur 2a: Aandeel van doelsoorten (in %) in het totaal aan waarnemingen in NEM-VTT in de jaren 2013-2018; gewone dwergvleermuis, rosse vleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger. Niet alle waarnemingen uit 2018 zijn gevalideerd.

Figuur 2b: Aandeel van niet doelsoorten (myotis species) (in %) in NEM-VTT in het totaal aan waarnemingen in de jaren 2013-2018; ongedetermineerde myotis soorten, watervleermuizen, meervleermuizen, baardvleermuizen, franjestaarten, vale vleermuizen en ingekorven vleermuizen. Niet alle waarnemingen uit 2018 zijn gevalideerd.

Figuur 2c: Aandeel van niet doelsoorten (in %) in het totaal aan waarnemingen in NEM-VTT in de jaren 2013-2018; ongedetermineerde groep rosse- bos-, laatvlieger en tweekleurige vleermuis, ongedetermineerde dwergen, grootoorvleermuizen, kleine dwergvleermuis, tweekleurige vleermuis en bosvleermuis. Niet alle waarnemingen uit 2018 zijn gevalideerd.

Figuur 2a t/m 2 c geeft de verdelingen over de soorten weer. Het aantal opnamen dat niet tot op soort, maar wel op soortgroep te determineren is, is met minder dan 3% zeer gering. Hierin verschillen de soortgroepen: van de soortgroep dwergvleermuizen waren in 2018 slechts 0,4% niet op soort gedetermineerd. Voor de groep rosse vleermuis/bosvleermuis /laatvlieger/tweekleurige vleermuis is dit ongeveer 6% , voor de groep myotis 6% en voor de groep grootoren 100% (onderscheid op basis van geluidsopnames tussen de gewone grootoorvleermuis en grijze grootoorvleermuis is niet te maken). Mogelijk dat als alle opnames zijn gevalideerd, deze verhoudingen nog veranderen.

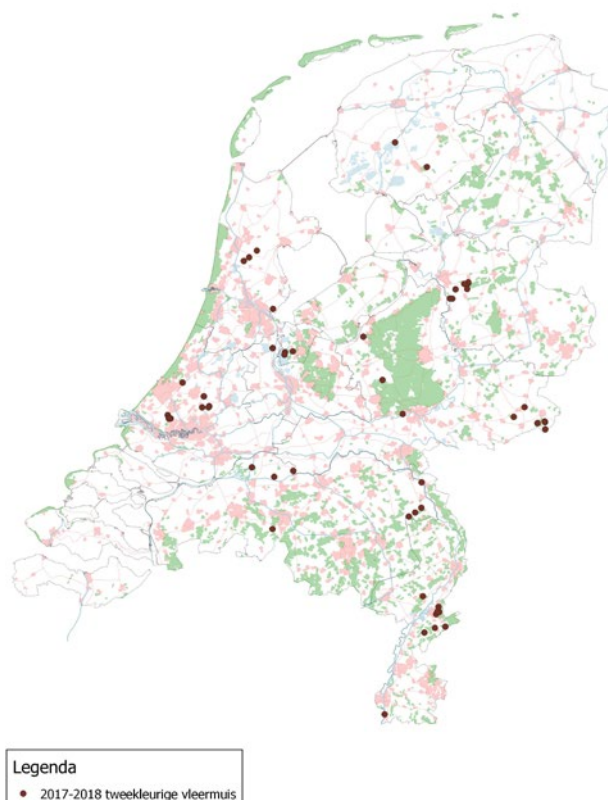
Het aandeel ruige dwergvleermuizen was de laatste jaren redelijk gelijk, maar duidelijk lager dan in de eerste twee jaren. Dit kwam waarschijnlijk doordat de routes die in 2015, 2016 en 2017 er bij zijn gekomen in regio's lagen met lage dichtheden aan ruige dwergvleermuizen. Nu er routes in Groningen, Friesland en rondom Den Bosch zijn bijgekomen is het aandeel ruige dwergvleermuizen weer iets gestegen.

Er zijn binnen dit meetprogramma ook leuke 'bijvangst'. Dit zijn waarnemingen van (zeldzamere) soorten die door vrijwilligers worden vastgelegd, maar geen doelsoort zijn voor de aantalsmonitoring. Zeldzame soorten als tweekleurige vleermuis en kleine dwergvleermuis worden zelfs met enige regelmaat opgenomen. In 2018 werd de kleine dwergvleermuis 20 keer vastgelegd, in ogenschouw nemend dat het aantal routes is uitgebreid lijkt dit in lijn met de voorafgaande jaren. Tweekleurige vleermuizen worden min of meer over het gehele land waargenomen (figuur 3). Vale vleermuizen worden maar af en toe waargenomen, op een enkele locatie, met name in het zuiden van het land én in het uiterste oosten (figuur 4).

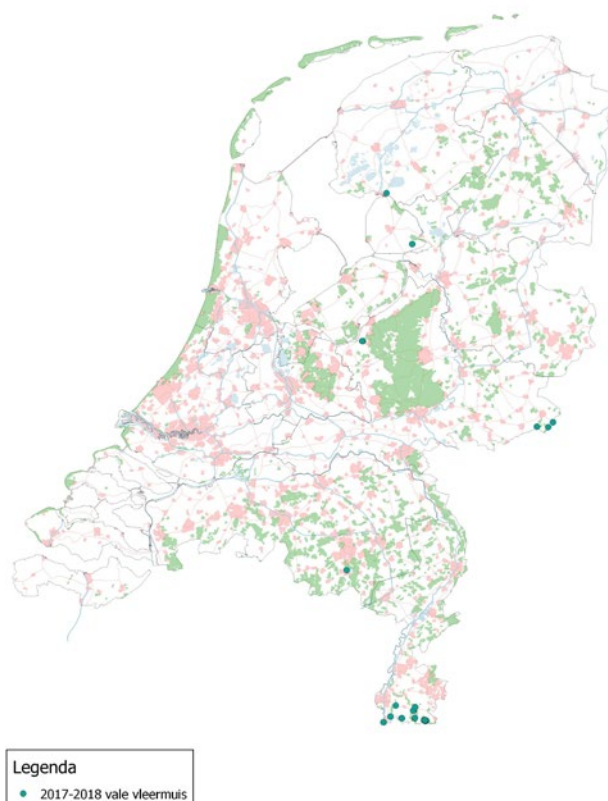
Toekomst

In 2019 zal de nadruk liggen op consolidatie van het meetprogramma. Dit betekent dat wij geen uitbreiding van het aantal teams meer zoeken. De nadruk zal veel meer komen te liggen op het goed functioneren van de huidige teams, keuze van uitwerkwijze, het verminderen van de tijd voor de validatie en extra activiteiten. Daarvoor hebben wij van de deelnemers al verschillende goede ideeën gekregen. Het CBS is momenteel de trendberekening verder aan het uitwerken én automatiseren en daaruit blijkt dat er extra eisen aan de data worden gesteld.

Dat heeft weer zijn weerslag op de data die de deelnemers opsturen. Zodra duidelijk is welke data in welke vorm verwacht wordt, gaan we daarom ook de uploadportal aanpassen. Doel daarvan is zeker ook om het opladen van data makkelijker te gaan maken en toegankelijker voor vrijwilligers. Als je suggesties hebt horen we die graag! Voor meer informatie kun je terecht op onze website (<http://www.zoogdiervereniging.nl/nem-vleermuis-transecttellingen>) en/of via mail (vrijwilliger@zoogdiervereniging.nl).

Figuur 3: Waarnemingen van tweekleurige vleermuizen tijdens NEM-VTT tellingen (2017-2018). Let op: nog niet alle waarnemingen zijn gevalideerd.

Figuur 4: Waarnemingen van vale vleermuizen tijdens NEM-VTT tellingen (2017-2018). Let op: nog niet alle waarnemingen zijn gevalideerd.

NEM Meetprogramma Vleermuis Transecttellingen - mei 2019

Dank

Zonder vrijwilligers geen meetprogramma. Zonder flexibiliteit en regelmatige feedback van de deelnemers geen ontwikkelend meetprogramma. Bedankt allemaal!

Team NEM Vleermuis Transecttellingen:

[Marcel Schillemans](#) (auteur) (landelijk coördinator), Eric Jansen, Vita Hommersen, Martijn van Oene en Tom van der Meij (CBS)

Rectificatie

Bij de opmaak van de Telganger van oktober 2018 was helaas een fout geslopen. Op pagina 17 staat bij de foto het onderschrift "Grijze grootoorvleermuis" terwijl dat toch echt een gewone grootoorvleermuis is.

...me van gewone grootoorvleermuizen. Bas tellt er 40. Mijn vader en ik blijven steken bij de eerste acht. In elkaars verlengde zitten ze knus tegen de zijwand geplakt. De oren laten zich eindelijk zien: een mooi staaltje evolutie! Eén voor één maken de vleermuizen zich los van de wand. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat onze aanwezigheid toch wat verstoring oplevert. We sluiten de deur en de duisternis keert weder.

Grijze grootoorvleermuis © Anton Vink

De andere tellers – René en Mark – treffen we ...

...verdag. Een record in Dommelen.

Na de lunch vertrekken we naar Heeze. Bas verkent in een sneltreinvaart de zolders, terwijl mijn vader en ik wat beduusd aan het bijkomen zijn van klokslag half twee. Timing bij het bezoeken van de klokkentoren is zonder meer belangrijk, zo blijkt nu. Weer twee grijze grootoorvleermuizen, waarvan een zich prachtig laat fotograferen.

Soerendonk vormt het slotstuk. Mijn vader en ik zijn op het hart gedrukt om deze zolder in ieder geval te bezoeken. De kerk in Soerendonk huisvest momenteel 36 grijze grootoorvleermuizen: een prachtig aantal. De zolder brengt me terug naar Hongarije: de geur van vleermuisemest, een drukkende warmte en een wolk van stof. Omringd door deze unieke beestjes. Op het koor geniet ik even na: dit zie je toch niet elke dag. De koster grapt dat de pastor toch – onverwacht – een trouwe aanhang heeft.

We bedanken Bas voor deze mooie dag. Het fantaseren over onze volgende excursie kan beginnen. Thuis sla ik de Veldgids van Dietz, Von Helversen en Nill erop na. De gewone grootoorvleermuis en grijze grootoorvleermuis zijn sympatrisch (organismen met een overlappende verspreiding, red.), maar de evolutionaire achtergrond daarvan is nog onbekend. Mijn nieuwsgierigheid is geprikkeld.

Ingezonden door Marit Vink

Agenda

Juli

30 jul - 9 aug: [Veldwerkgroep Zomerkamp in Bosnië & Herzegovina](#)

September

7: [Friese Vrijwilligersdag Natuur](#)

12-15: [Cursus Vleermuisvangen - onderzoek naar zwermgedrag voor Mergelgroeven](#)

Kijk voor meer informatie over deze activiteiten en de volledige agenda op:

www.zoogdiervereniging.nl/agenda

Word lid van de Zoogdiervereniging

Ontdek de wereld van de Nederlandse zoogdieren en draag met uw lidmaatschap bij aan onderzoek naar en bescherming van de Nederlandse zoogdieren.

Met prachtige foto's en unieke artikelen is Zoogdier het enige tijdschrift dat alle in het wild levende zoogdieren bij u thuis brengt. Van egel tot eekhoorn, van bever tot boomarmarter en van das tot franjestaart. Dit populair wetenschappelijke blad is een must voor iedere natuurliefhebber. Leden van de Zoogdiervereniging ontvangen Zoogdier vier maal per jaar.

Speciale Aanbieding

Word lid van de Zoogdiervereniging en ontvang vier keer per jaar het tijdschrift Zoogdier. Hiervoor betaalt u € 25,- per jaar.

Of maak gebruik van de speciale aanbieding en betaal voor de Veldgids Europese Zoogdieren en het lidmaatschap slechts € 50,- (inclusief verzendkosten; winkelwaarde van de Veldgids Europese Zoogdieren is € 34,95).

Kijk voor meer informatie en een aanmeldformulier op www.zoogdiervereniging.nl/word-lid-van-de-zoogdiervereniging.nl

Colofon. Ieder half jaar rapporteert de Zoogdiervereniging over verrichte activiteiten, actuele zoogdiergerelateerde ontwikkelingen en de voortgang van de monitorings (NEM)- en verspreidingsonderzoeken (VO) in de Telganger. Het monitorings- en verspreidingsonderzoek aan Nederlandse zoogdieren is mogelijk door financiering door het Ministerie van LNV.

Partners in de monitoringsonderzoeken zijn SOVON en CBS.

Oprachtgever: Wageningen Environmental Research, Wettelijke Onderzoekstaken N&M (WOT-N&M).

De basis van elke Telganger is de database van de Zoogdiervereniging. Deze is gevuld met gegevens die zijn verzameld door vele vrijwilligers, medewerkers van de Zoogdiervereniging, leden van werkgroepen van de Zoogdiervereniging en waarnemingen die zijn binnengekomen via de websites <http://waarneming.nl> en <http://www.telmee.nl>. Waarnemingen worden door de Zoogdiervereniging en vrijwilligers beoordeeld op juistheid, voordat deze in de database komen en uiteindelijk in de Nationale Database Flora en Fauna.

Adres: Zoogdiervereniging, Natuurplaza (gebouw Mercator 3), Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen

Telefoon: 024-7410500

Website: www.zoogdiervereniging.nl, www.telmee.nl en www.vleermuis.net

